

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

«До захисту допущено»

В.о. завідувача кафедри к.е.н., доцент

_____ **Марина КАЛЮЖНА**

«___» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Освітньої програми «Облік і оподаткування»

За спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»

ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ТА АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ ЗЕРНА ОЗИМОЇ ПШЕНИЦІ У ТОВ «ЛІД-АГРО»

Науковий керівник: к.е.н., доцент

_____ **Тетяна ГНАТЬЄВА**

Рецензент: д.е.н., професор

_____ **Валерій НЕМЧЕНКО**

Виконав здобувач очної форми навчання

_____ **Станіслав СВАТАНЕНКО**

*Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить
результати власних досліджень. Використання
ідей і текстів інших авторів має посилання
на відповідне джерело.*

_____ **Станіслав СВАТАНЕНКО**

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І АНАЛІЗУ СОБІВАРТОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПШЕНИЦІ	7
1.1. Економічна суть витрат та собівартості як об'єкта обліку й контролю ..	7
1.2. Методи калькулювання собівартості та організація контролю витрат на виробництво пшениці	18
1.3. Методика аналізу собівартості продукції та облік її формування в системі рахунків	25
РОЗДІЛ 2 ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І АНАЛІЗ СОБІВАРТОСТІ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ В ТОВ «ЛАД-АГРО»	33
2.1 Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Лад-Агро»	33
2.2 Облік та аналіз витрат на підприємстві	44
2.3 Контроль витрат на підприємстві та аналіз собівартості зерна пшениці	53
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОВИХ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	63
3.1. Напрями вдосконалення обліку витрат на виробництво продукції зернових.....	63
3.2. Удосконалення системи контролю витрат на виробництво	69
3.3. Шляхи зниження собівартості та підвищення ефективності виробництва продукції зернових	74
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	87
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

У нинішній ситуації в українському аграрному секторі ефективно управління витратами на сільськогосподарське виробництво має особливе значення. Зростаюча конкуренція, нестабільні ціни на сировину, кліматичні зміни та обмежені фінансові ресурси змушують сільськогосподарські підприємства шукати нові способи оптимізації витрат і підвищення прибутковості. У цьому контексті особливе значення має бухгалтерський облік і контроль виробничих витрат, а також аналіз виробничих витрат як інструмент прийняття управлінських рішень.

Пшениця є однією з основних зернових культур в Україні. Вона відіграє ключову роль у продовольчій безпеці, експортному потенціалі та стабільності сільськогосподарського ринку. Однак її виробництво є ресурсоємним і залежить від багатьох факторів, від якості насіння та добрив до ефективного використання обладнання та організації праці. Тому облік витрат на виробництво пшениці повинен бути не тільки точним, але й аналітично точним, щоб забезпечити належне управління витратами та рентабельність.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи обумовлена необхідністю вдосконалення системи аналітичного обліку та контролю в сільськогосподарських підприємствах, зокрема в умовах цифровізації та впровадження сучасних інформаційних технологій. Традиційні методи бухгалтерського обліку часто не дозволяють оперативно реагувати на зміни у виробничому процесі, виявляти надмірні витрати та приймати ефективні управлінські рішення. Водночас впровадження автоматизованих систем, ERP-рішень, GPS-навігації та інших цифрових інструментів відкриває нові можливості для точного обліку, контролю та аналізу витрат.

Аналіз витрат дає змогу оцінити прибутковість окремих проектів і напрямів діяльності. Завдяки грамотному аналітичному обліку підприємство може формувати конкурентні ціни та отримувати переваги на ринку. Крім того, систематичний облік і оцінка витрат забезпечують дотримання нормативних і законодавчих вимог.

Головним завданням обліку й аналізу витрат є формування ефективної та конкурентоздатної компанії, здатної раціонально управляти своїми ресурсами, забезпечувати високий рівень якості та підтримувати стабільний фінансовий стан. Тому правильно організоване управління витратами істотно впливає на загальну результативність підприємства.

Процес управління витратами включає аудит і всебічний аналіз виробничих витрат у різних підрозділах. По суті, це комплекс заходів із планування, контролю та оцінювання витрат, спрямований на забезпечення їх оптимального рівня та ефективного використання ресурсів. Завдяки цьому компанія може зміцнювати свою фінансову стійкість, уникати перевитрат і збільшувати прибутки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що обліку витрат та собівартості приділяли значну увагу зарубіжні й вітчизняні вчені, зокрема: В.В. Сопко, К. Т. Кривенко, Ю.Б. Кравчук, А.А. Турило, О.С. Коцюба, Й.С. Завадський, Г. Фадель, Ю.С. Цан-Цалко, М. І. Маниліч, О. В. Миронюк, Адам Сміт, Карл Маркс, Роберт Каплан, В.М. Пархоменко, Й.С. Мацківечічус, М.А. Болух, В.З. Бурчевський, та інші.

Варто зазначити, що проблема обліку, аналізу й контролю витрат на виробництво та собівартості була і залишається дуже актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри обліку і оподаткування «Перспективи розвитку обліку, контролю і оподаткування в умовах трансформації економічних процесів» (номер державної реєстрації 0121U110384).

Мета кваліфікаційної роботи – обґрунтування напрямів удосконалення системи обліку та контролю витрат на виробництво пшениці, аналіз структури собівартості продукції та розробка практичних рекомендацій щодо її оптимізації на прикладі ТОВ «Лад-Агро».

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено такі завдання:

- розкрити економічну сутність витрат і собівартості як об'єктів обліку та управління;
- дослідити нормативно-правові засади обліку витрат у сільському господарстві;
- проаналізувати чинну систему обліку витрат на виробництво пшениці в ТОВ «Лад-Агро»;
- оцінити структуру та динаміку витрат, визначити фактори, що впливають на собівартість продукції;
- обґрунтувати напрями вдосконалення обліку та контролю витрат;
- запропонувати шляхи зниження собівартості продукції із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
- здійснити аналіз виробничих витрат на досліджуваному аграрному підприємстві.

Предмет дослідження – це методичні та організаційні аспекти обліку, контролю та аналізу витрат на виробництво пшениці, а також формування її собівартості.

Об'єкт дослідження – процес обліку та контролю витрат на виробництво пшениці в ТОВ «Лад-Агро» Ізмаїльського району Одеської області.

Методи дослідження. В дослідженні використано загальнонаукові методи та прийоми аналізу. Теоретичною та методичною основою дослідження є діалектичний метод узагальнення досвіду обліку. У дослідженні використано теоретичні та емпіричні методи пізнання, зокрема загальнонаукові методи: аналіз, синтез, порівняння, групування, економіко-статистичний аналіз, нормативний метод, метод економічного моделювання, а також елементи SWOT-аналізу для оцінки внутрішніх резервів підприємства.

Інформаційною базою дослідження є річні фінансові звіти та фінансові документи суб'єкта дослідження за 2022-2024 роки, дані первинного, синтетичного та аналітичного обліку витрат підприємства, статистичні збірники, законодавчі та нормативно-правові акти України, матеріали

досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених економістів, опубліковані в періодичних виданнях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та комплексного підходу до вдосконалення обліку та контролю витрат у виробництві пшениці з урахуванням сучасних цифрових рішень, а також у розробці практичних рекомендацій щодо впровадження автоматизованої системи обліку.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження пройшли апробацію в ході обговорення доповідей здобувача на Міжнародній науково-практичній конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковці «Актуальні аспекти розвитку освіти і науки України» (м. Одеса, ОДАУ, 2-3 жовтня 2025 року).

Публікації. Положення кваліфікаційної роботи, що виносяться на захист, викладено у матеріалах Міжнародної науково-практичної конференції, загальним обсягом 0,2 друк. арк., з яких особисто автору належить 0,2 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи викладено на 93 сторінках. Кваліфікаційна робота містить 18 таблиць, 5 рисунків. Список використаної літератури охоплює 58 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І АНАЛІЗУ СОБІВАРТОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПШЕНИЦІ

1.1. Економічна суть витрат та собівартості як об'єкта обліку й контролю

Ефективне функціонування будь-якого суб'єкта господарювання неможливе без використання економічних ресурсів, що, у свою чергу, зумовлює виникнення витрат. Витрати супроводжують кожен етап господарської діяльності — від підготовки виробництва до реалізації готової продукції. Зокрема, у сфері сільського господарства, де процеси виробництва мають сезонний характер, витрати відіграють ключову роль у формуванні собівартості продукції, оцінці її економічної ефективності та визначенні фінансового результату.

В умовах ринкової економіки зростає потреба в раціональному управлінні витратами, особливо в аграрному секторі, де значна частка витрат пов'язана із використанням природних ресурсів, техніки, паливно-мастильних матеріалів, добрив і засобів захисту рослин. Актуальність дослідження витрат на виробництво пшениці пояснюється тим, що це одна з найважливіших зернових культур в Україні, і від рівня собівартості її вирощування значною мірою залежить рентабельність сільськогосподарських підприємств.

У зв'язку з цим вивчення економічної суті витрат та собівартості, їх ролі в обліковій системі підприємства, а також механізмів контролю й аналізу витрат є необхідною умовою для забезпечення обґрунтованого управління виробничими процесами. Теоретичне осмислення категорій "витрати" і "собівартість" дозволяє глибше розкрити їх значення як об'єктів бухгалтерського обліку та управління, а також визначити напрями оптимізації витрат і підвищення економічної ефективності у виробництві пшениці.

Сучасна українська економічна наука представляє нам економічну природу виробничих витрат, що ґрунтуються на працях провідних

вітчизняних дослідників. Ось наприклад М.В. Божко визначає «виробничий процес як кібернетичну систему, яка поєднує процеси виробничого споживання та створення нового продукту як у матеріальній так і у вартісній формі» [21]. Тоді як Ф.Ф. Бутинець звертає нашу увагу на важливості аналізу виробництва з таких двох точок зору як: процес створення нового продукту, а також як процес виробничого споживання[30]. Всі елементи виробництва розглядаються як самостійні об'єкти вивчення.

Поняття економічних витрат впливає з того, що ресурси завжди обмежені, а можливості їх використання не обмежено. Дивлячись на розуміння вартості з точки зору бухгалтерського обліку, то витрати просто вартість певного ресурсу. Базою цього пояснення є ресурсне трактування природи економіки і не враховує інших аспектів.

Вчений німецького походження Фандель Г. в своїй роботі “Теорія виробництва і витрат”, виданій у перекладі на українську мову зазначає, що витрати (Kosten) це “ - затрати факторів виробництва у вартісному вимірі” [51, с. 458]. Ющишина Л.О зазначала, що витрати – це виражений у грошовому виразі обсяг ресурсів, що використовується з визначеною метою і може трансформуватися у собівартість продукції (робіт, послуг) [56, с. 11].

Цал-Цалко Ю. С. зазначив у одній із своїх робіт, що витрати визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [48 с 236-240].

Як визначають Ляшенко та Овсянікова в своїй статті, що витратами є грошові кошти, які можна одержати в результаті використання ресурсів, що плануються й обліковуються як собівартість продукції. Також вони зазначають, що витрати то є складна економічна категорія, котру можна розглядати, як вартість ресурсів, що використовує підприємство для здійснення фінансово-господарської діяльності [28].

Нуреев Р. М. розуміє під витратами – закупівлю всього, що виробнику потрібно для використання з метою досягнення необхідного результату [30 с 142] Ворст І., Ревентлоу П. трактують витрати як грошовий вираз використання виробничих показників, що в результаті призводить до виробництва та збуту продукції [11, с 33-38].

Андрющенко Н.С. розуміє витрати як використання ресурсів [32, с 236-240]. Німецький вчений Гельмут Шмален із властивою йому німецькою акуратністю визначає витрати як комплекс виражених у грошовій вигляді витрат підприємства на протязі одного року, що ведуть до зниження частки чистого майна, вільного від заборгованості [5. С. 39-41]. М. Огічук зазначав, що визначення «витрати» охоплює сукупність матеріальних ресурсів і природних сил, що залучаються у процесі створення нових продуктів праці. У межах товарного виробництва грошовий еквівалент загального обсягу витрат на виготовлення певного продукту визначається як його собівартість [9.С. 14-17].

Також потрібно переглянути підходи до трактування визначення витрат різними вченими, які зазначені у таблиці 1.1.

Така економічна категорія як витрати виробництва визначається як сумарно витрачені ресурси підприємства задля створення певного продукту. Методологічними засадами формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати визначено в НП(С)БО 16 «Витрати» Згідно НП(С)БО 16 «Витрати» витратами визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що приводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені НП(С)БО16 «Витрати»[39].

Витрати визначаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони були понесені. Це відповідає принципам міжнародних стандартів фінансової звітності і застосовуваному у національних стандартах принципу відповідності витрат доходам. Якщо

витрати неможливо прямо пов'язати з доходами певного періоду, то вони відображаються у складі витрат того звітного періоду в якому їх було здійснено.

Таблиця 1.1

Методичні підходи трактування поняття «Витрати»

	Джерело	Визначення поняття «Витрати»
1.	НП(С)БО 1	Витрати – зменшення економічних вигод у вигляді зменшення активів чи збільшення зобов'язань, що за собою тягне зменшення власного капіталу
2.	Концептуальна основа фінансової звітності	Витрати – зменшення економічних вигод за час облікового періоду у вигляді вибуття або амортизації активів чи у вигляді виникнення зобов'язань, і результатом цього всього є зменшення капіталу.
3.	Кривенко К. Т., Савчук В. С., Беляєв О.	Витрати – грошове вираження використання виробничих ресурсів, у результаті якого здійснюється виробництво і реалізація продукції
4.	О Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С.	Витрати підприємства формуються у процесі використання ресурсів при здійсненні певної його діяльності. Вони мають цільову спрямованість. Витрати підприємства визначаються як сума зменшення вартості активів або зменшення власного капіталу
5.	Турило А. М., Кравчук Ю. Б., Турило А. А	Витрати – це вартісне вираження абсолютної величини застосовано-спожитих ресурсів, необхідних для здійснення ним поставленої мети
6.	Грещак М. Г., Коцюба О. С	Витрати – це обсяг використаних ресурсів підприємства у грошовому вимірі для
7.	Мельник Л. Г., Карінцева О. І	Витрати – це прямі і непрямі витрати, фактичні і можливі виплати або упущена вигода, необхідні для того, щоб залучити й утримати ресурси в межах даного напрямку діяльності
8.	В. Б. Івашкевич	Відтік або інше використання активів або в результаті основної діяльності господарюючого суб'єкта виникнення кредиторської заборгованості.

Узагальнено на основі [48 с. 263-240] та [21 с. 21-31], [41], [19]

Класифікацію витрат, яку визначено в НП(С)БО 1 розписано за видами (рис 1.1)

Ключова мета обліку витрат на виробництво й вихід продукції є документальне, повне та своєчасне відображення фактичних витрат на виготовлення продукції задля контролю за використанням матеріальних та фінансових ресурсів.

Дивлячись на зміст НП(С)БО 30 «Біологічні активи» [40], а також Методичних рекомендацій 1315 [20] дав нам всі можливості зазначити три групи питань:

- Визначення біологічних активів.
- Оцінка біологічних активів.
- Використання рахунків для обліку біологічних активів.

НП(С)БО 30 «Біологічні активи» дає нам такі трактування термінів[20]:

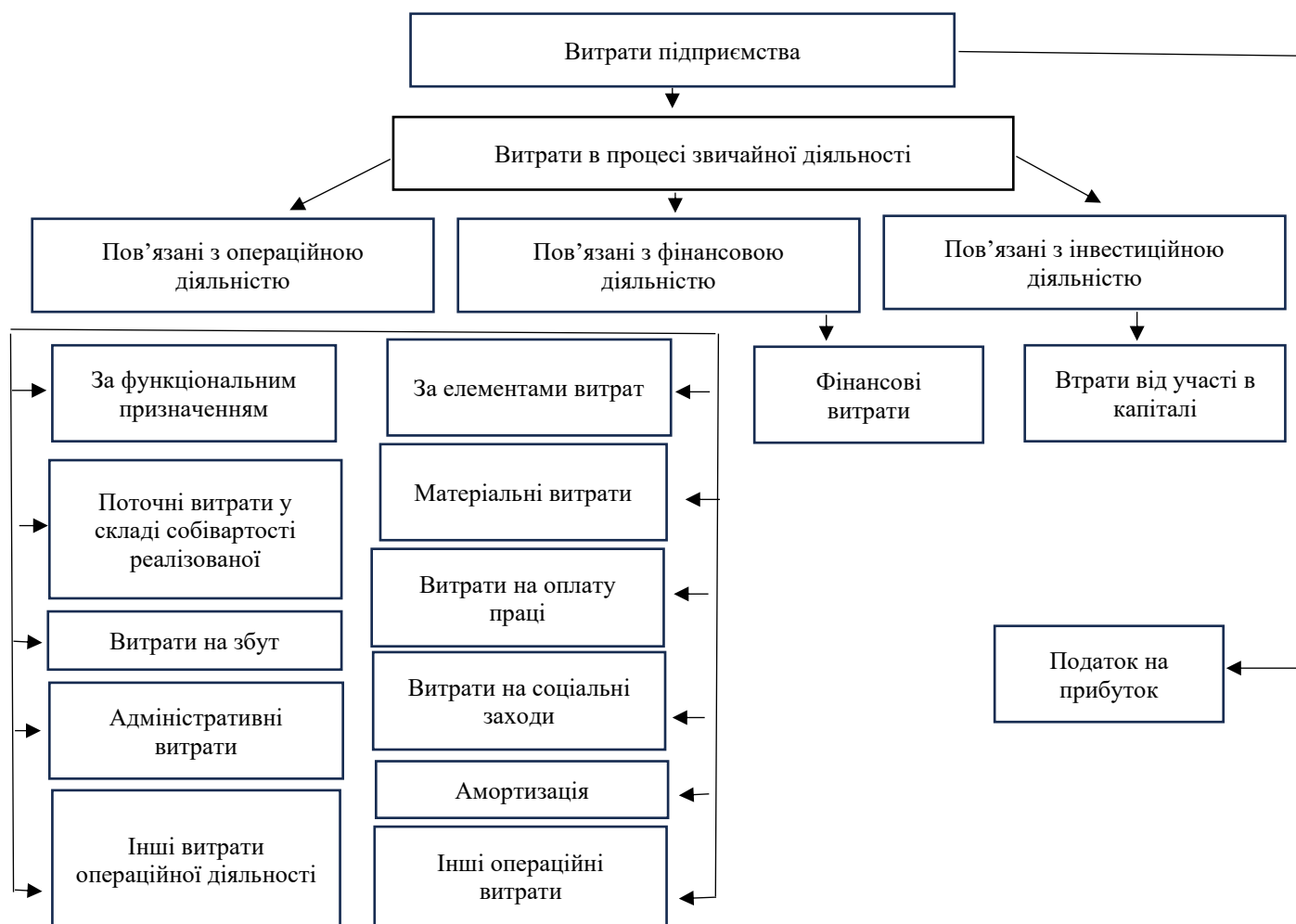

Рис. 1.1. Класифікація витрат відповідно до НП(С)БО 1

Створено автором на основі [41]

Біологічний актив то є рослиною, що під час процесу біологічного перетворення може давати нам сільгосппродукцію чи додаткові біологічні активи, а ще забезпечувати прибуток в інший спосіб.

Оскільки, сільгоспдіяльність передбачає керування біологічними процесами з метою створення додаткових біологічних активів або

виробництва сільськогосподарської продукції. Біологічні активи вважаються такими, якщо існує ймовірність отримання підприємством економічної вигоди від їх використання в майбутньому, а їхню вартість можна достовірно визначити. Тобто принципи їх визнання аналогічні до інших біологічних активів

У бухгалтерському обліку біологічні активи рослинництва можуть включати окремі види сільськогосподарських рослин або однорідні групи, що складаються з підвидів або окремих культур. Незавершене виробництво в рослинництві обліковується за рахунком 23 «Виробництво». Після визначення справедливої вартості рослин на певній ділянці вони враховуються як поточні біологічні активи рослинництва та оцінюються за справедливою вартістю на рахунку 21.

Собівартістю продукції (робіт/послуг) є вартісною оцінкою використовуваних у процесі виробництва продукції природних ресурсів, сировини, матеріалів, основних засобів і тд.

Над питанням собівартості займалась дуже велика кількість науковців в різні часові періоди. Основними з яких в іноземній економічній літературі є Адам Сміт, Карл Маркс, Роберт Каплан та Девід Купер. У вітчизняній літературі мною було проаналізовано наукові матеріали таких дослідників як М. І. Маниліч, О. В. Миронюк, Пархоменко В.М., Мацківечічус Й.С., Болюх М.А., Бурчевський В.З., та інші. Ці праці дають знати, що більшість з них під поняттям собівартість мають на увазі витрати, які виражено в вартісному чи грошовому вигляді на засоби виробництва товарів або послуг.

Як зазначали Болюх М.А. та Бурчаєвський В.З. собівартість продукції є способом оцінки ефективності роботи підприємства. Саме таким чином ступінь собівартості дає змогу побачити позитивні та негативні сторони роботи підприємства. Також безупинна оптимізація собівартості відіграє істотну роль в будь-якій підприємницькій діяльності, оскільки зниження собівартості має визначну змогу за стабільних ринкових цін збільшувати темпи росту прибутку та поліпшувати конкурентоспроможність. [44, с. 17-20.]

Найбільш суттєво розкрито поняття собівартості продукції було подано Пархоменко В.М. На його думку собівартість то є витрати на виробництво, котрі представлено в фінансовому еквіваленті, що стосуються застосування сировини, матеріалів, основних засобів, палива, природних ресурсів тощо в процесі технічного виробництва продукції.

В своєму дослідженні Мацківечічус Й.С. формулює думку, що собівартістю товару є частина вартості, котра рівна вартості вже використаних засобів виробництва з частини оцінкової вартості потрібного нам продукту та частини вартості додаткового продукту, котра представляє собою частину ціни продукту тобто кошти, якими ми покриваємо всі витрати на виробництво та реалізацію [12, с.133-137].

Нападовська Л.В. трактувала собівартість як видатки на виготовлення продукції та подальшу її реалізацію [25, с.218-221]. Панасюк В.М. вказує, що собівартість є основним об'єктом управління та індикатором якості діяльності підприємства, що дає визначення результативності роботи підприємства [35, с. 264]

Міценко Н.Г. трактує поняття собівартості у вигляді базового показника потреби у фінансах, плануванню, визначення економічної ефективності оцінювання економічної ефективності окремих організаційно-технічних заходів та загального виробництва для внутрішньозаводського планування і формування цін [31, с. 129-132].

Лєвова частина дослідників, котрі присвятили час для свої робіт в питанні собівартості висказує думку про те що всі витрати підприємства на виробництво є собівартістю. Аналогічно і Череп А.В. зазначає, що собівартістю є «виражені в грошовій формі витрати всіх видів ресурсів: основних фондів, природної і промислової сировини, матеріалів, палива і енергії, праці, що використовується безпосередньо в процесі виготовлення продукції, для збереження і поліпшення умов виробництва і його вдосконалення» [49, 57-62].

Таблиця 1.2

Наукові погляди на економічну сутність категорії витрат через їх ототожнення із собівартістю

Автор	Визначення
Р. Ентоні та Дж. Ріс	Собівартість (або витрати) є вираженою у фінансових ресурсах обсягами ресурсів, використаних для досягнення бажаних цілей, тобто витрати визначаються використанням ресурсів, що мають бути виражені у грошовому вираженні під конкретну мету
В.П. Завгородній	В процесі виробництва продукції витрачається жива праця, експлуатуються засоби виробництва та використовуються предмети праці. Усі витрати підприємства на виробництво та реалізацію продукції, товарів, робіт та послуг, що виражені в грошовому еквіваленті, формують собівартість продукції, товарів, робіт та послуг
Ю. С. Цал-Цалко	«Собівартість – це сума всіх затрат на створення продукції, виражена у грошовій формі
С. В. Мочерний	собівартість – це «вартісне вираження спожитих у процесі виробництва засобів виробництва за винятком додаткового продукту
В. П. Ярмоленко	це категорія, яка виражає не тільки продуктивні, а й непродуктивні витрати, викликані умовами виробництва
Карпової Т. П	собівартість (затрати) – величина використовуваних у певних цілях ресурсів у грошовому вираз
Радченко К. М	собівартістю слід розуміти суму всіх явних витрат, пов'язаних не тільки з простим відтворенням, а й з отриманням підприємницького доходу
Сопко В. В	Грошовий вираз суми затрат на виробництво конкретного продукту визначає поняття собівартість

Узагальнено на основі [49], [36], [25] та [26].

А ось Манілич М.І. та Миронюк О.В. описують собівартість як оперативні затрати, які виражені в фінансовій формі на основні засоби, соціальні заходи, витрати на оплату праці тощо. Інакше кажучи, собівартістю є сума фінансових коштів, які товаровиробники витрачають на створення продукції. Також вони вказують, що собівартість є економічною категорією, яка об'єктивно оцінює витрати, а її існування взагалі є причиною того що у першу чергу особа підприємницької діяльності має компенсувати витрачені ресурси в межах собівартості, щоб забезпечити безперервне продовження виробництва [26].

З огляду на особливості аграрного виробництва структура витрат має значну варіативність, що зумовлена умовами господарювання,

технологічними процесами та управлінськими цілями. У практиці бухгалтерського обліку найбільшого поширення набув поділ собівартості на групи, які відображають її економічний зміст, часові параметри формування та рівень узагальнення. Узагальнену систему такої класифікації подано на рисунку 1.2.

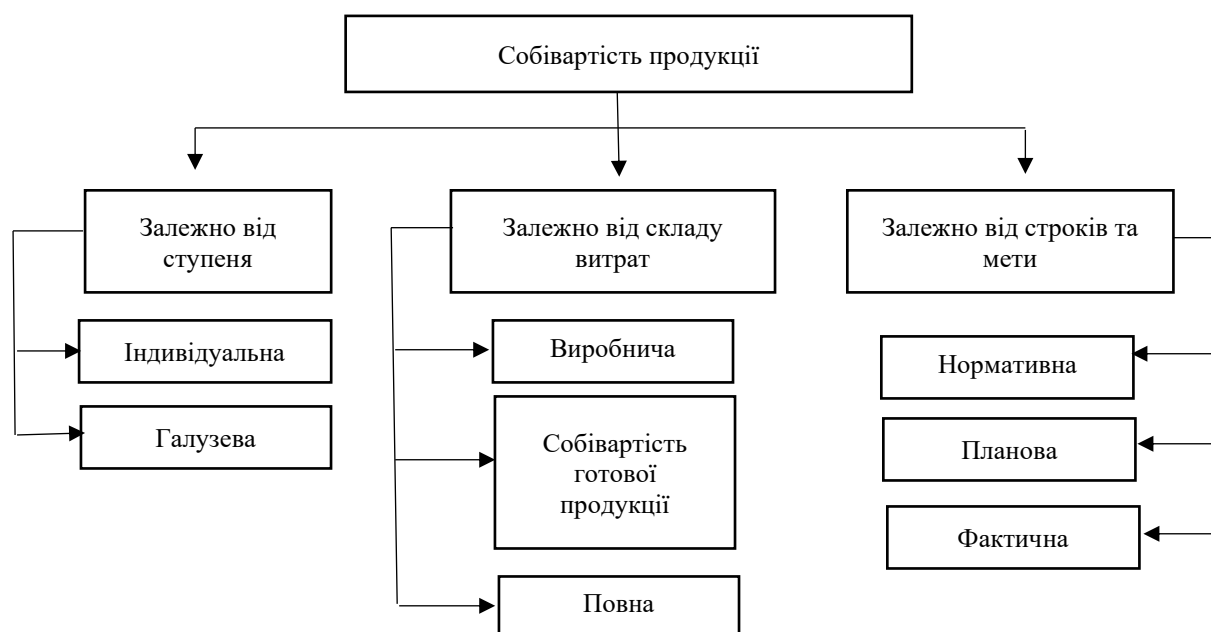

Рис 1.2 Класифікація собівартості в аграрних підприємствах

Індивідуальна собівартість завжди розраховується на рівні підприємства. Рівень індивідуальної собівартості в розрізі кожного виду продукції, який вирощується на виробництві є взаємозалежним від місцевих кліматичних, технічних, агрономічних та економічних умов.

Галузева собівартість відображає нам загальну суму витрат, які було понесено для вирощування та на збут продукції всіх підприємств галузі.

Нормативна собівартість включає витрати на виготовлення та збут продукції, розраховані відповідно до встановлених нормативів використання ресурсів.

Розрахунки планової собівартості починаються ще до початку планового періоду, що в свою чергу дає змогу здійснювати контроль за витрачанням коштів, господарською діяльністю підприємства, а також виробничих підрозділів протягом планового періоду.

Розрахунки фактичної собівартості проводяться вже на основі фактично понесених витрат, виготовленого обсягу продукції та за результатами господарської діяльності. Це дає змогу оцінити ефективність діяльності підприємства, а також дізнатись чи економічно доцільно вирощувати нам окремі види продукції шляхом порівняння витрат і отриманого доходу.

Виробнича собівартість в свою чергу охоплює витрати, які пов'язано з випуском продукції плюс транспортування до складів зберігання [9].

Собівартість готової продукції охоплює витрати, пов'язані з її виробництвом, включаючи фінансові витрати, які безпосередньо належать конкретному виду продукції.

Повна собівартість включає в себе собівартість готової продукції та витрати на реалізацію.

Посилаючись до Методичних рекомендацій з планування обліку і калькулювання собівартості продукції на агровиробничих підприємствах собівартість збутої продукції складаються з виробничої собівартості реалізованої в звітному періоді продукції.

В статті «Витрати на оплату праці» ведуть облік всіх видів оплати (основної та додаткової) робітників, які працюють на вирощуванні зернових. До цієї статті відносять надбавки за стаж та інші надбавки, які додаються до заробітної плати ще до цієї статті включають оплату відпусток. Документальний контроль даних робіт ведеться в таблиці обліку робочого часу, обліковий лист праці та виконаних робіт не виключене і застосування книжки бригадира з обліку праці і виконаних робіт (ф.65), подорожній лист вантажного автомобіля.

В статті «Насіння та посадковий матеріал» відображають витрати на насіння та посадковий матеріал (власне виробництво чи закуплене насіння), котре безпосередньо витрачається як посадковий матеріал. Вартість даної статті зменшується на вартість зворотних відходів, що з'явилися у процесі виготовлення готової продукції [6]. Документальний контроль проводиться акт витрати насіння і садивного матеріалу (форма ВЗСГ-4) до цього акту

додаються документи за допомогою, яких цей посадковий матеріал було випущено зі складу підприємства (лімітно-забірні картки, накладна на переміщення) [46].

В статті «Добрива» відображають витрати на внесення мінеральних добрив в ґрунт під зернові культури. Документально оформляються ці витрати Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив та засобів хімічного захисту рослин (ВЗСГ-3) додаються документи за допомогою, яких цей посадковий матеріал було випущено зі складу підприємства (лімітно-забірні картки, накладна на переміщення).

Статтею «Засоби захисту рослин» відображають облік витрат на засоби від хвороб рослин, гербіциди, пестициди.

За статтею витрат «Паливо та мастильні матеріали» показують облік на закупівлю палив та мастил, що потрібні в роботі машинно-тракторного парку і іншого приладдя, яке використовується для здійснення технологічних операцій на вирощення зернових культур.

По статті «Запасні частини» ведуть облік вартості запасних частин, які було використано в поточному ремонті основних засобів.

За статтею «Амортизація основних засобів» показують амортизаційні відрахування на основні засоби, що були використано безпосередньо в рослинництві та віднесено на зернові культури.

До складу статті «Роботи та послуги» відображають витрати на роботи допоміжних виробництв як власних так залучених зі сторони підприємств, що надали нам послуги: водопостачання для зрошувальних систем, електро, газу, теплопостачання. Також сюди відносять гужовий, тракторний транспорт.

До «Витрат на ремонт необоротних активів» включають витрати, які було понесено на ремонт таких активів (оплата праці робітників, які безпосередньо зайняті на ремонтних операціях, суму послуг надану сторонніми майстернями).

В статті «Загальновиробничі витрати» відображаються витрати на оплату праці апарату управління, оренда, амортизація необоротних активів

загального призначення та інші затрати на управління та обслуговування виробництва окремих підрозділів та бригад.

Витрати на адміністративні витрати складаються з витрат на обслуговування та управління виробництвом (витрати на зв'язок, податки та збори, утримання основних засобів не виробничого призначення).

Витрати на збут включають в себе оплату працівникам збуту, витрати на рекламу, ремонт тари тощо.

1.2. Методи калькулювання собівартості та організація контролю витрат на виробництво пшениці

Щоб ми з вами змогли розраховувати собівартість товарів та послуг потрібно використовувати нам методи обліку витрат. Метод обліку являє собою сукупну кількість засобів, які ми будемо використовувати задля того, щоб відобразити, згрупувати й систематизувати дані про витрати задля досягнення нами мети та вирішення конкретно поставленого нам завдання.

Давидович І.Є. трактує управління витратами, як комплекс заходів, котрі направлені для формування найнеобхідніших та найдоцільніших витрат, які будуть забезпечуватись шляхом оптимального планування, аналізу та всебічного контролю [52, с. 755-759].

Підприємства України за вибором об'єкту обліку, зазвичай, обирають нормативний, попередільний та позамовний методи обліку.

Найбільш прогресивним методом є нормативний. Ключові завдання, котрі поставлені перед нормативним методом то є оперативне попередження нецільового використання запасів підприємства і також своєчасний аналіз витрат на виробництво.

Властивим для нормативного методу є те, що на виробничому підприємстві за кожним видом продукції, яка виробляється цехом, підрозділом, заводом закладають чернеткову калькуляцію нормативної собівартості виробу, інакше кажучи, обчислення калькуляції завжди

виконується за закладеними нормами трудових та матеріальних витрат. Як правило цей метод має популярне (стабільне) використання в галузях на підприємствах оброблювання матеріалів з багатосерійним а таж широким виробництвом на котрих регулярно продукується багатоманітний товар [54. с. 49-57].

Далі можу зазначити про позамовний метод зміст цього методу заключається в тому, що облік всіх прямих витрат виконується в розрізі визначених статей калькуляції за окремими виробничими замовленнями. Облік інших витрат вже ведеться за місцем самого виникнення цих витрат та подальше включення в собівартість поодиноких замовлень згідно з установленої бази розподілу. Позамовний метод, як правило застосовується у випадках, коли маються одиночні чи дрібносерійні виробництва. Ще зустрічаються випадки вживання в обліку, коли основні матеріали, заробітню платню можна чітко віднести до певної конкретної продукції, роботи або ж до послуг.

Звісно є випадки, коли ми не маємо змоги витрати на виробництві віднести на окреме замовлення то ж до таких випадків використовують попередільний або вживається комбінація з попередільного та позамовного методу [54, с. 49-57].

Під час використання попередільного методу об'єкт калькулювання то є переділ, а всередині переділу певні види продукції, котрі є об'єднаними в калькуляційні групи. До цього всього переділ – це закінчений компонент технологічного процесу чи сукупність виробничих операцій результат, котрих проміжний продукт з сировини й матеріалів [1].

Попередільний метод має місце для застосування на виробництвах з однорідною за вихідною сировиною, матеріалами та характером обробки масової продукції, у свою чергу на виробництвах з сукупним використанням сировини. Особливість таких виробництв є присутність технологічних стадій, котрі отримали назву переділів. Облік витрат ведуть за калькуляційними статтями витрат чи груп продукції по переділах [54, с. 49-57].

Слід зазначити про те, що під час використання попередільного методу застосовують елементи нормативного методу шляхом систематичного визначення суми відхилень фактичних витрат від поточних норм відносять на собівартість продукції реалізованої відповідно до пункту 11 НП(С)БО 16 [39].

Проте дивлячись на те що в агровиробництві дуже сильний вплив для гарних економічних показників в кінці виробничого періоду мають: природно-кліматичні умови, родючість землі, довгий цикл виробництва, сезонність, то наведені вище методи не підходять для сільгоспвиробництва. Відштовхуючись від того, що в агропромисловості ключовим засобом виробництва є земля, котра має кардинальну відмінність від великої кількості інших засобів виробництва.

Згадавши природно-кліматичні умови та непрогнозованість можна сказати про позапланові ситуації, які несуть за собою незаплановані витрати. Одними з таких витрат може значні витрати води на зрошування під час засухи як то часто буває на півдні Одеської області або ж загибель посівів, котрі треба буде пересівати та інші. Вказані відхилення в процесі вирощування будуть впливати на економічну роботу.

Такі особливості як непрогнозованість, природно-кліматичні умови, родючість земель є причинами того що в аграрній діяльності використовується попереднє та остаточне оцінювання витрат та собівартості. Під час планування виробництва згідно нормативів розробляють планові показники. Такі плановані показники, зазвичай, є дуже далекими від фактичних показників отриманих вже після закінчення операційного циклу у вирощуванні пшениці.

Процес виробництва в рослинництві є достатньо довгим деколи до року. Тривалий цикл виробництва не дає можливості на своєчасну реакцію при виявленні помилок в виробничому процесі. Інакше кажучи, можливості покращення виробництва може бути виконано лише в наступному циклі виробництва.

Є достатньо методів розрахунку собівартості, що різняться в залежності від особливостей технології та організації виробництва.

На сільгосппідприємствах для визначення собівартості використовуються такі методи:

- Пряме віднесення витрат на кожен вид продукції. Собівартість готової продукції даним методом розраховується шляхом ділення загальної суми витрат на виробництво певного виду на підприємстві на загальний обсяг виробництва її виробництва.

- Коефіцієнтний метод. Такий метод застосовується на підприємствах де на вирощуванні є два або більше видів продукції. Суму витрат понесену на виробництва всіх видів продукції за коефіцієнтним методом поділяють пропорційно до питомої ваги кожного виду продукції в загальному обсязі виробництва. Тут собівартість розраховують за допомогою прийнятих коефіцієнтів переводячи усі види продукції в одну.

- Пропорційний метод. Собівартість продукції рослинництва за пропорційним методом визначають розподіливши усі між окремими видами продукції пропорційно до вартості цієї продукції, яка розраховується за цінами реалізації. Вилучення із загальної суми витрат побічної продукції, зернових відходів, супутньої продукції вираженої у грошовій формі. Як відомо, при вирощуванні сільськогосподарської продукції, окрім основної продукції підприємство отримує і допоміжну продукція, таку як солома, стебла кукурудзи та ін. Для побічної продукції визначають її вартість за нормативною собівартістю, яка має особливості розрахунку для кожного сільськогосподарського підприємства. При цьому собівартість основних видів продукції визначається як різниця між загальною сумою витрат та сумою витрат побічної та супутньої продукції виражену у грошовій формі. Розподіл витрат між видами продукції рослинництва здійснюється пропорційно кількісному значенню однієї з головних ознак, спільної для всіх видів одержаної продукції. Головною ознакою можуть бути різні показники, зокрема такі як вміст цілого зерна в усіх видах продукції або ж вміст поживних речовин та ін.

- Комбінований метод. Даний метод використовується найчастіше, як доцільний та в більшій мірі прийнятний. Його сутність в тому що використовується декілька вищеперерахованих методів. Найчастіше використовують такий метод, коли використання лише одного методу є недостатнім для максимально детального розрахунку собівартості вирощеної продукції [2].

Для аграрних підприємств характерним є здійснення ретроспективного контролю. Найчастіше зустрічається завершальний контроль витрат, що реалізується після закінчення звітного періоду, що ґрунтується на аналізі відхилень від установлених норм господарювання. Такий підхід до контролю унеможлиблює своєчасне реагування на економічно недоцільні дії, через те що дані про відхилення надходить із затримкою, що не дає змогу на оперативну реакцію задля недопущення неефективного використання ресурсів. У зв'язку з цим, з урахуванням галузевих особливостей, доцільним є впровадження оперативного контролю витрат, який забезпечує своєчасне виявлення та усунення відхилень у процесі виробництва [55, с. 117]. З метою формування ефективної системи оперативного контролю та управління витратами на виробництво продукції рослинництва, на думку А. А. Костякової [20, с. 59], доцільним є впровадження попроцесного методу обліку витрат, за якого виробничий цикл поділяється на окремі самостійні робочі періоди. Витрати калькуюються як за кожним із цих періодів, так і за підсумками року, що дозволяє більш точно відображати динаміку витрат. Побудова ефективної системи контролю витрат у сільському господарстві сприяє раціоналізації використання паливно-мастильних матеріалів, запобіганню нецільовому застосуванню техніки, оптимізації технологічних процесів, зокрема посіву та збирання врожаю, а також зниженню собівартості продукції, що, у свою чергу, підвищує конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Головним джерелом перевірки правильності віднесення витрат на рахунки бухгалтерського обліку є первинні і зведенні документи. Тож хочу навести які документи використовують для певних статей витрат.

Документальне оформлення в рослинництві виконується сформованою системою первинних документів та звітності.

Насіння та садивний матеріал зі складів відпускають за допомогою лімітно-забірних карт, внутрішньогосподарськими накладними, а списуються вже за допомогою Акту витрати насіння і садивного матеріалу. Наступним кроком є затвердження директором підприємства і потім акт відправляють до бухгалтерії і наступним ділом переносять дані акту до Журналу обліку і витрат та Звіту про рух матеріальних цінностей.

Нарахування оплати праці проводиться за допомогою таких документів як: табель обліку робочого часу, обліковим листом тракториста-машиніста, дорожній лист тракториста, книжка бригадира з обліку праці і виконаних робіт.

Всі дані з наведених документів за кожною бригадою, підрозділом з'єднується до накопичувальної відомості обліку машинно-тракторного транспорту наступним після підрахування даних буде перенесення перенос даних до Журналу обліку робіт і витрат. Треба ще зазначити, що в даний журнал заносять інформацію з накопичувальних відомостей роботи вантажного автомобіля та інші. В кінці на основі Накопичувальних відомостей, Журналу обліку і витрат складають Зведену відомість нарахування і розподілу оплати праці та відрахувань на неї.

Списання добрив за кожним видом продукції проходить на основі акту про використання мінеральних, органічних добрив, пестицидів і гербіцидів. Аналогічне оформлення мають засоби захисту рослин.

Облік витрат на транспорті витрати відбувається на основі даних, що містяться в подорожніх листах вантажного автомобіля (ф.2 і 4с), які узагальнюються в накопичувальній відомості обліку роботи вантажного автомобіля (ф.38), а от затрати на перевезення залученим від компаній, що займаються вантажоперевезеннями відображають за допомогою ТТН та рахунків-фактур (ф.868).

Відображення витрат на ремонт основних засобів використовують відомість дефектів на ремонт машини (ф. 130), а також лімітно-забірні картки на отримання запасних частин. Приймання-здача основних засобів відбувається за допомогою такого первинного документу: Акт приймання-здачі відремонтованих і реконструйованих (модернізованих) об'єктів. Акт підписують працівники бригади, які безпосередньо робили ремонт і працівники, які приймали даний ремонт. У випадках, коли такий ремонт виконує стороннє підприємство, то акт повинно бути складено в двох примірниках.

Для амортизації основних засобів користуються такими трьома формами: Розрахунок нарахування амортизації основних засобів та інших необоротних активів (сільгоспблік, форма ОЗСГ-5), Відомість нарахування амортизації основних засобів та інших необоротних активів, які надійшли або вибули (сільгоспблік, форма ОЗСГ-6), Зведена відомість нарахування амортизації основних засобів та інших необоротних активів (сільгоспблік, форма ОЗСГ-7).

Запаси обліковуються за допомогою таких документів як: Книга складського обліку (форма ВЗСГ-10) або Картка складського обліку матеріалів. Прихід готової продукції на склади чи тік підприємства обліковується таким за допомогою талонів, реєстрів та путівок. Вибуття зі складів на реалізацію відбувається за допомогою ТТН інформацію з яких переносять до відомості про рух зерна чи звіту про рух матеріальних цінностей.

Облік руху нафтопродуктів проводять за допомогою. Карточок обліку роботи вантажного автомобіля, Подорожніх листів вантажного автомобіля, відомістю руху пального по видам виконаних с/г робіт.

1.3. Методика аналізу собівартості продукції та облік її формування в системі рахунків

Аналіз собівартості є невід'ємною частиною управлінського обліку та одним із головних інструментів оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства. Мета аналізу — виявити резерви зниження собівартості, зростання рентабельності та підвищення конкурентоспроможності продукції, зокрема зернових культур як пшениця.

У теорії та практиці застосовуються такі основні методи аналізу собівартості:

1. Горизонтальний аналіз (аналіз динаміки)

Дозволяє оцінити зміну рівня собівартості за кілька періодів (місяців, років), а також темпи зростання чи зниження.

$$\text{Абсолютна зміна: } \Delta C = C_{\text{поточний}} - C_{\text{базовий}} \quad (1)$$

$$\text{Темп зростання: } T = (C_{\text{поточний}} / C_{\text{базовий}}) \times 100\% \quad (2)$$

Темп приросту:

$$P = ((C_{\text{поточний}} - C_{\text{базовий}}) / C_{\text{базовий}}) \times 100\% \quad (3)$$

де:

$C_{\text{поточний}}$ — собівартість у звітному періоді;

$C_{\text{базовий}}$ — собівартість у попередньому (базовому) періоді.

2. Вертикальний (структурний) аналіз

Досліджує структуру собівартості, показує частку кожного елемента витрат (зарплата, ПММ, насіння тощо) у загальній собівартості.

$$S_i = (C_i / C_{\text{загальна}}) \times 100\% \quad (4)$$

де:

C_i — витрати за окремою статтею;

$C_{\text{загальна}}$ — загальна собівартість продукції;

S_i — частка (питома вага) витрат i -го елемента.

3. Факторний аналіз собівартості одиниці продукції

Досліджує вплив окремих факторів (урожайність, площа посіву, зміна цін на ресурси) на собівартість.

Базова модель собівартості 1 т продукції

$$C_o = \text{ПВ} / \text{У} \quad (5)$$

де:

C_o – собівартість реалізованої продукції;

ПВ - поточні витрати;

У – урожайність.

4. Порівняльний аналіз (фактична vs нормативна)

Застосовується для виявлення відхилень між фактичними витратами та плановими (нормативними).

$$\Delta C = C_{\text{факт}} - C_{\text{норм}} \quad (6)$$

де:

$C_{\text{факт}}$ – фактична собівартість;

$C_{\text{норм}}$ – нормативна (планова).

5. Розрахунок рентабельності продукції (опосередковано пов'язано з аналізом собівартості)

$$R = \text{П} / C \times 100\% \quad (7)$$

де:

П – прибуток;

C – повна собівартість продукції.

Детально розібравшись із визначенням та історією собівартості ми можемо перейти до особливостей формування собівартості в рослинництві. Сільгоспвиробники при визначенні собівартості продукції використовують Методрекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільгосппідприємств, які затвердженні наказом Мінагрополітики від 18.05.2001 №132. Такі правила можна пояснити виключно специфікою виготовлення сільськогосподарської продукції. Якщо брати до уваги саме виготовлення продукції рослинництва, то вирахування фактичної собівартості один раз на рік зумовлена технологічним процесом вирощування даної галузі селянського господарства. Оскільки процес

виращування продукції рослинництва є довготривалим і має виключно сезонний, а не постійний характер. Визначити її фактичну собівартість можливо тільки раз на рік, після закінчення збору врожаю та повного підрахунку всіх витрат. Для того щоб визначити собівартість виращування продукції сільського господарства та закрити 23 рахунок наприкінці року, аграрію треба насамперед сформувати фактичні витрати на процес виробництва.

Спершу нам потрібно розподілити витрати з утримання необоротних активів. Для вирощення сільгосппродукції аграрії використовують або свою або орендовану техніку як от трактори, комбайни, плуги, сівалки, оприскувачі і тому подібне). Деяка техніка використовується для одного виду продукції, а деяка для більше чим одного виду. Видатки на утримання необоротних активів потрібних для сільського господарства збираються на окремому субрахунку, ось для прикладу субрахунок 915 «Витрати на утримання необоротних активів», який пізніше відносять до рахунку 91 «Загальновиробничі витрати». Дані витрати збирають за кожним видом необоротних активів і в кінці періоду відносяться до витрат на виробництво певної продукції.

У випадках, коли техніка використовується тільки для одного виду продукції, геть усі витрати на утримання цієї техніки прямо відносяться до витрат на виробництво цієї продукції для якої безпосередньо використовується техніка. Але у випадках, коли техніка як от оприскувачі, сівалки і тд використовується для виращування багатьох видів продукції, то витрати розподіляють на всі види продукції пропорційно до обсягу виконаних робіт (згідно пункту 3.17 Методичних рекомендацій 132).

Наступним кроком є визначення собівартості робіт і послуг допоміжних виробництв. В підприємців селянського господарства можуть бути допоміжні виробництва такі як тепло-, водо-, електропостачання, реммайстерні, вантажний транспорт. Для тих хто має дані виробництва витрати на них обліковуються на Дт 234 рахунку.

Вже після розподілу всіх витрат на утримання необоротних активів наступним кроком буде закриття рахунків цих виробництв згідно порядку, котрий було зазначено вище. Для закриття субрахунку 234 всі витрати відносяться на споживачів, тобто на виробництва, де були задіяні допоміжні виробництва. Відповідно до пп. 7.2-7.10 Методрекомендацій № 132, для всіх видів допоміжних виробництв, крім автотранспорту та гужового транспорту, визначення собівартості та розподіл витрат відбувається щомісяця, розподіляючи витрати між об'єктами обліку пропорційно обсягу наданих послуг.

Ось у випадку з гужовим та вантажним транспортом, то тут використовується інший принцип: субрахунки закриваються раз на рік. Протягом року витрати відносять на об'єкти витрат за плановою собівартістю, а наприкінці року коригують до рівня фактичної вартості методом «червоне сторно» або додатковими проводками. Цей алгоритм схожий на закриття рахунків виробництва сільгосппродукції при оцінці її за фактичною собівартістю.

Далі потрібно розподілити витрати на осушення та зрошення земель, меліоративні споруди (їх утримання), гіпсування ґрунтів і утримання полезахисних смуг. Четвертою дією буде розподіл загальновиробничих витрат (ЗВВ). Базовим принципом є зарахування витрат до собівартості лише тієї продукції, на яку були витрати саме в певному підрозділі. А останнім буде визначення собівартості рослинної продукції (пшениця, кукурудза, ячмінь тощо), якщо бути точним то визначають собівартість 1 центнера зерна [13].

Згідно до пункту 12 НП(С)БО 30 «Біологічні активи», який аграрним підприємствам дає можливість вибору між двома оцінками виробленої власноруч сільськогосподарської продукції під час її первісного визначення, а саме:

- за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу;
- за виробничою собівартістю відповідно до НП(С)БО 16 «Витрати».

Звісно, що метод оцінки продукції сільського господарства повинен бути зазначений в обліковій політиці господарства. Оскільки від вибір оцінки сільськогосподарської продукції, який вже було зроблено аграрієм, матиме значний вплив на подальший порядок закриття 23-го рахунку та вплив на розмір фінансового результату у випадку не реалізації власне виробленої продукції.

Вся справа в тому, що в процесі оцінки за справедливою вартістю витати або дохід від первісного визнання матимуть місце не дивлячись на продаж сільгосппродукції. Проте якщо обрати метод оцінки сільської продукції за фактичною собівартістю на дохід або витрати вплив буде лише в випадку реалізації вирощеної нами продукції до кінця року. Якщо припустити варіант того що ми не змогли реалізувати наш товар до кінця року це значить, що ми маємо понести витрати на зберігання цієї продукції. А витрати на зберігання продукції власне вплинуть на вартість сільськогосподарської продукції.

Щоб зібране зерно відповідало всім вимогам якості, визначеним державою, необхідно проводити його доробку. Зерно повинно відповідати певним стандартам щодо якості (біологічні, фізико-хімічні, технологічні, споживчі), які визначають його придатність для використання.

Основні вимоги:

– Допустима засміченість домішками: для пшениці та жита - 5%, для інших зернових - 8%, вміст зернових домішок - не більше 15%.

– Показник вологості: для пшениці, жита, ячменю, рису та гречки - 14,5-15,5%.

Ці показники встановлюються після лабораторного аналізу чи інших методів дослідження.

Для досягнення цих стандартів проводять доробку зерна.

Доробка зерна – це сукупність технологічних операцій, спрямованих на забезпечення або поліпшення якості зерна відповідно до вимог договорів, контрактів, державних стандартів.

Доробку можна виконувати як на власному току, так і з залученням сторонніх організацій (елеваторів). Вибір способу доробки впливає на порядок оформлення таких операцій.

У першому випадку доробка виконується на власному підприємстві. Зерно передають на тік за накладною внутрішньогосподарського переміщення, де воно перебуває до завершення робіт з доробки. Результати фіксують в Акті на сортування та сушіння продукції рослинництва (ф. № 82) або іншому подібному первинному документі.

На підставі цього акта приймають очищене зерно та придатні зерновідходи, а також списують непридатні зерновідходи і втрати в масі (усушку).

Витрати на доробку зерна на току, що проводиться в межах календарного року, включають у собівартість отриманого зерна та зерновідходів. Ці витрати збирають на одному субрахунку (зазвичай на рахунку обліку витрат допоміжного виробництва, субрахунок 234 «Тік»), а потім розподіляють між культурами, продукція яких дороблялася.

Після доробки витрати списують з кредиту субрахунку 234 у дебет відповідного аналітичного рахунку на субрахунку 231. У результаті доробки підприємство отримує чисте зерно і зернові відходи, які розподіляють наступним чином:

- Чисте зерно — субрахунок 2712 «Зерно після доробки»;
- Зерновідходи — субрахунок 276 «Відходи сільгосппродукції»;
- «Мертві» відходи — їх вартість сторнують рахунок 23 методом «червоне сторно».

Варіант оцінки залежить від обраного аграрієм методу. Якщо є дані про справедливую вартість, то потрібно перемножити її на кількість отриманої продукції. Якщо даних немає, зерновідходи оцінюють за справедливою вартістю повноцінного зерна, що міститься у них.

Якщо обрано було оцінку зерна за фактичною собівартістю, то в момент отримання зерна та зерновідходів після доробки їх оцінюють за плановою

собівартістю. Продукцію із субрахунку 2711 перекидають на субрахунки 2712 «Зерно після доробки» та 276 «Відходи сільгосппродукції», оцінюючи її за плановими показниками. Потім, наприкінці року, планову собівартість приводять до рівня фактичної.

Щоб наприкінці року довести планову собівартість до фактичної, спочатку визначають фактичну собівартість 1 т повноцінного зерна. Це прямо зазначено в п. 8.3 Методрекомендацій № 132 [37], де сказано, що загальна сума витрат розподіляється між зерном і зерновідходами. При цьому зерно приймається за одиницю, а зерновідходи прирівнюються до нього за коефіцієнтом, який розраховується за вмістом у них повноцінного зерна.

Наприкінці року визначають вартість 1 т повноцінного зерна шляхом ділення загальних витрат на кількість отриманого зерна [14], [15].

Отже, особливе значення собівартість має у сфері рослинництва, зокрема у вирощуванні пшениці, оскільки в цій галузі витрати мають сезонний характер, а розрахунок фактичної собівартості здійснюється раз на рік після збору врожаю. Формування собівартості у сільському господарстві враховує специфічні чинники, такі як погодні умови, використання добрив, стан ґрунту, витрати на зрошення та осушення земель.

Таким чином, собівартість є комплексною економічною категорією, яка дозволяє оцінити ефективність виробничого процесу, контролювати рівень витрат та формувати конкурентну ціну продукції. У контексті вирощування пшениці її аналіз і оптимізація мають стратегічне значення для підвищення рентабельності аграрного бізнесу.

Для обліку витрат у вирощуванні пшениці найкращим є попередільний метод у поєднанні з нормативним підходом. Оскільки такий підхід дозволяє нам чітко структурувати витрати за стадіями виробництва, що забезпечує прозорість обліку, визначати собівартість продукції на кожному етапі технологічного процесу, контролювати відхилення витрат, що сприяє їх оптимізації та підвищенню рентабельності.

Виходячи з проаналізованих мною методів обліку комбінація попередільного та нормативного методів є найбільш ефективною для аграрного виробництва, оскільки забезпечує точний облік витрат і дозволяє контролювати економічну ефективність виробництва пшениці.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ ВИТРАТ І АНАЛІЗУ СОБІВАРТОСТІ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ В ТОВ «ЛАД-АГРО»

2.1 Організаційно-економічна характеристика ТОВ «Лад-Агро»

Товариство з обмеженою відповідальністю «Лад-Агро» зареєстровано як юридичну особу 12.11.2003 року, а за юридичною адресою Одеська область Кілійський район село Шевченкове вулиця Миру, будинок 138. Керівником організації є Бондаренко Віктор Іванович.

ТОВ «Лад-Агро» розташоване в південно-східній частині Одеської області. Відстань між селом Шевченкове та містом Одеса: відстань на прямую - 150 км; відстань автошляхами - 184 км. Клімат зони помірно-континентальний. Дане підприємство знаходиться на південно-західній околиці рівнини в межах Причорноморської низовини та межує з річкою Дунай, через що окремі її частини помітно відрізняються своїми природними умовами. Поверхня здебільшого рівнинна, підноситься над рівнем моря на 5-42 м з нахилом із північного заходу на південний схід, до узбережжя Чорного моря та дельти Дунаю. Рівнину перетинають неглибокі долини річок, яри та балки. Розташування на Східноєвропейській платформі зводить до мінімуму прояви таких стихійних явищ, як землетруси та вулканізми. Ґрунтовий шар району сформувався на лесових породах, та представлений в основному чорноземами, а саме поширеними в районі чорноземами південними й темнокаштановими слабосолонцюватими ґрунтами. Середня потужність гумусових горизонтів становить 53 см, з середньою родючістю(ґрунтово-хімічний індекс) 53 бали.

ТОВ «Лал-Агро» розташоване в вигідному місці для виробництва та збуту продукції. Це можна пояснити наявністю поблизу портової інфраструктури та власного току. Місце розташування підприємства дає розуміння того, що воно має вплив на виробництво й реалізацію продукції.

Також на підприємстві використовується меморіально-ордерна система обліку, електронний документообіг з постачальниками, а з програм використовується М.Е.Дос та інша частина обліку ведеться вручну.

Основним видом діяльності Товариства, згідно КВЕД є: Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур (код за КВЕД – 01.11).

Товариство за звітний 2023 рік складає фінансову звітність разом із цим річним Звітом керівництва, так як згідно вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємство належить до категорії – малих підприємств.

Фінансова звітність Товариства складена у відповідності до вимог Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО) та Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

За 2024 рік, по Товариству, було отримано прибуток у сумі 59 995 000. грн.

З метою глибшої характеристики виробничо-збутової діяльності підприємства проведемо аналіз структури доходів від реалізації основних видів рослинницької продукції. Узагальнені результати за 2022–2024 роки подано в таблиці 2.1.

Аналіз даних таблиці 2.1 свідчить про суттєві зміни у структурі доходів підприємства протягом досліджуваного періоду. Найбільш стабільним джерелом залишається пшениця, частка якої перебуває в межах 32–38 %. Водночас істотно зріс внесок ячменю — його доходи збільшилися більш ніж утричі. Доходи від винограду, навпаки, демонструють спад, що може бути наслідком змін ринкової кон'юнктури або скорочення площ під цією культурою. Загалом простежується тенденція до диверсифікації доходів та зростання ефективності рослинництва.

Таблиця 2.1

**Динаміка структури доходу від реалізації сільськогосподарської
продукції ТОВ «Лад-Агро»**

Назва продукції	2022 рік		2023 рік		2024 рік		Відношення 2024р. до 2022р., %
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
Пшениця	9810	32,76	16136	38,45	22449	37,13	228,84
Ячмінь	4660	15,56	9340	22,25	14740	24,38	316,31
Просо	669	2,23	х	х	х		
Культури зернобобові	971	3,24	4698	11,19	8671	14,34	893,00
Насіння ріпаку й кользи	-	-	1669	3,98	-	-	
Насіння соняшнику	6479	21,63	4355	10,38	8738	14,45	134,87
Виноград	7359	24,57	5426	12,93	5857	9,69	79,59
Разом	29948		41970		60455		201,87

Розраховано на основі Додатку В

Для оцінки можливостей підприємства щодо забезпечення виробничого процесу доцільно дослідити структуру та динаміку його ресурсного потенціалу. Узагальнені показники наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз ресурсного потенціалу ТОВ «Лад-Агро» за 2022-2024 р.

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміни за 2022-2024 р.	
				+/-	%
Земельні ресурси: Площа сільськогосподарських угідь, га	3586,0	3553,0	3594,0	-8	100,22
з них: ріллі	3194,0	3161,0	3201,0		
багаторічних насаджень	392,9	392,9	393,0		
Балансова вартість основних засобів, тис. грн	27237	22 411	28 419	1182	104,34
Трудові ресурси: середньооблікова кількість працівників, осіб	43	36	33	-10	76,74
Фінансові ресурси: Додатковий капітал грн.	916	916	916	0	0
Залишки власного капіталу, грн.	2421	31 941	91 936	89 515	3797,44

Розраховано на основі Додатку А, Додатку Д

На основі даних наведених в таблиці, можна сказати, що дане підприємство мале і його персонал складає за звітній 2024 рік 33 особи, що на 10 осіб менше чим в 2022 році балансова вартість основних засобів становить 28 419 000 грн, що на 4,34 % більше базису, а ось сільськогосподарські угіддя складаються з ріллі та багаторічних насаджень сумарна площа, яких складає 3594 що менше на 8 га за базисний рік. Власний капітал збільшився на 89 515 000 грн.

Аналіз структури операційних витрат дає можливість визначити напрями використання ресурсів підприємства та окреслити статті, що потребують найбільших витрат.

Елементи операційних витрат ТОВ «Лад-Агро» на основі звіту про фінансові результати наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Елементи операційних витрат ТОВ «Лад-Агро», тис.грн.

Назва статті	2022 р	2023 р	2024 р	Відношення 2022 р. до 2024 р. (%)
Матеріальні затрати	24 920	21 598	69 159	277,52
Витрати на оплату праці	3 366	2 957	5 295	157,31
Відрахування на соціальні заходи	731	635	1 123	153,63
Амортизація	6 043	6 341	6 274	103,82
Інші операційні витрати	2 194	4 298	6 204	282,77

Розраховано на основі Додатку Б

На основі вищенаведених даних ми можемо зробити висновки про те, що у 2024 році зросли матеріальні затрати майже втричі у порівнянні з базисним 2022 роком, витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи. Водночас амортизаційні витрати залишаються майже незмінними. Зростання інших операційних витрат свідчить про розширення господарської діяльності та збільшення супутніх витрат.

З метою оцінки ліквідності та гнучкості використання активів підприємства доцільно здійснити аналіз складу оборотних активів. Узагальнена структура оборотного капіталу за останні три роки представлена в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Склад та структура оборотного капіталу (на кінець року)
в ТОВ «Лад-Агро»**

Оборотні активи	2022 рік	%	2023 рік	%	2024 рік	%	Відношення 2024р./2022р., %
Запаси	28805	97,3	33332	98,1	57 902	84,8	201
Поточні біологічні активи	0	x	x	0	0	0	0
Дебіторська заборгованість	695	2,3	x	0	10 320	15,1	1484,9
Гроші та їх еквіваленти	107	0,3	644	1,9	38	0,1	35,51
Оборотний капітал	29607	100	33976	100	68 260	100	230,6

Розраховано на основі Додатку А

По відношенню до базисного року запаси збільшились в майже в 2,9 рази, дебіторська заборгованість зменшилась в 2022 році на 81,8% причинами можуть бути війна та невпевненість в тому, що покупець зможе через певний час повернути кошти. також оборотний капітал зріс в 2 рази по відношенню до базису.

Фінансові результати виступають основним показником ефективності функціонування підприємства. Узагальнені дані аналізу фінансового стану ТОВ «Лад-Агро» наведено в наступній таблиці.

Таблиця 2.5

Фінансові результати ТОВ «Лад-Агро»

Стаття	Значення статті по роках, тис. грн.			Зміни за 2022-2024 р.	
	2022	2023	2024	+/-	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	20 345	31 470	119 855	99510	589,11
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	23 837	24 163	57 837	34000	242,64
Чистий прибуток (збиток)	-3741	7 620	59 995	63736	X
Рентабельність, %	-18,4	24,21	50,06	68,46	X

Розраховано на основі Додатку Б

Виходячи з отриманих даних за 3 роки, що наведені в таблиці 2.5 можна відмітити, що виручка від реалізації в звітному році зросла проти базисного на 589,11 %, що в свою чергу становить 99 510 000 грн.. Даний ріст прямо пов'язаним зі збільшенням реалізації виготовленої підприємством у звітному році продукції. Собівартість реалізованої продукції в 2024 році проти базисного 2022 року зросла на 242,64 %, що складає 34 000 000 грн.

Чистий прибуток в 2024 році склав 59 995 000 грн, що більше на 63 736 000 грн в 2022 році в якому збиток становив 3 741 000 грн, а щодо рентабельності, то в 2024 році вона склала 50,06, що більше на 68,46 проти базисного 2022 року тоді рентабельність складала -18,4 через збитковий фінансовий результат у тому році.

Для визначення загального обсягу майнових ресурсів підприємства та виявлення напрямів їх зміни у динаміці доцільно здійснити аналіз складу й вартості майна за останні три роки. Такий підхід дає змогу простежити тенденції у формуванні активів та оцінити інвестиційний потенціал підприємства. Узагальнені дані щодо зміни вартості майна ТОВ «Лад-Агро» подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка оцінки стану майна ТОВ «Лад-Агро» 2022-2024 рр

Показник	2022	2023	2024	Зміни +/-
Усього майна, тис.грн	76903	75168	123457	46554
Основні кошти і необоротні активи у % до майна	61,42	54,57	36,98	-24,44
Оборотні кошти у % до майна	38,59	45,42	63,02	24,43
Матеріальні оборотні кошти в % до оборотних коштів	97,07	97,62	74,42	-22,65
Грошові кошти і короткострокові цінні папери в % до оборотних коштів	0,36	1,89	0,05	-0,31

Розраховано на основі Додатку А

Аналізуючи дані таблиці 2.6 бачимо, що за період 2022-2024 рр. вартість майна зросла на 46 554 000 грн, відсоток основних коштів та необоротних активів у майні за аналізований період знизилась на 24,43%, а ось відсоток оборотних коштів зріс 24,43%. Матеріальні оборотні кошти знизились на 22,64

% у звітному році, проти минулих двох років, а частка грошових коштів та короткострокових цінних паперів до оборотних коштів знизилась на 0,31 %.

Джерела формування майна підприємства поділяються на власні та позикові кошти, а співвідношення між ними визначає фінансовий стан суб'єкта господарювання. Вони, у свою чергу, класифікуються на ресурси довгострокового та короткострокового використання. За короткостроковими засобами необхідно здійснювати постійний оперативний контроль, тоді як ресурси довгострокового характеру формують постійний капітал, до складу якого входять власні кошти та довгострокові кредити. Власні кошти підприємства включають, зокрема, резерви, що є найбільш мобільною їх частиною.

Для лівової частини підприємств основним джерелом формування оборотних активів виступають позикові кошти, які підлягають поверненню. Тому певна частина власних фінансових ресурсів повинна постійно бути зосереджена у складі мобільних активів і становити власні оборотні кошти.

Наявність власних оборотних коштів забезпечує фінансування більшої частини виробничих запасів і дебіторської заборгованості навіть у випадку скорочення позикових ресурсів.

Одним із ключових показників фінансового стану підприємства є його незалежність від зовнішніх джерел фінансування. Запас власних коштів виступає гарантією фінансової стабільності за умови, що їх обсяг перевищує розмір позикових.

Для оцінки ефективності господарської діяльності та фінансового потенціалу підприємства доцільно проаналізувати основні фінансові результати. Такий аналіз дозволяє відстежити динаміку доходів, витрат і чистого прибутку, а також визначити рівень рентабельності. Узагальнені показники фінансових результатів ТОВ «Лад-Агро» за 2022–2024 роки наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Оцінка джерел коштів, які вкладено у майно

Показник	2022	2023	2024	Зміни +/-
Усього майна, тис.грн	76903	75168	123457	46554
Власні кошти в % до власного майна	31,6	42,5	74,4	42,8
Позичені кошти у % до майна	68,4	57,5	25,5	-42,9
Короткострокові позики, тис. грн	3876	787	0	-3876,0
Доходи майбутніх періодів, тис. грн	20 738	19 349	17 960	-2778,0

Розраховано на основі Додатку А

З вищенаведеної таблиці бачимо, що майно підприємства в 2024 році зросло на 46 554, тис. грн у порівнянні з 2022 роком. Власні кошти підприємства в 2024 році склали 74,47 % проти 31,63 % в 2022 році, що на 42,8% більше ніж в базисному році. Позичені кошти склали в звітному році 25,53 %, що менше на 42,9 проти базисного року тоді вони становили 68,3 %.

Поняття фінансова стійкість підприємства означає, що інвестовані в його діяльність ресурси мають окупатися за рахунок грошових надходжень від операційної діяльності, а сформований прибуток повинен забезпечувати можливість самофінансування та гарантувати незалежність від зовнішніх джерел формування активів.

Ліквідність являється здатністю підприємства вчасно та в повному обсязі виконувати свої боргові зобов'язання. Її рівень визначається співвідношенням між загальною сумою заборгованості та обсягом ліквідних активів. До ліквідних активів належать грошові кошти на поточних і депозитних рахунках, цінні папери, а також окремі елементи оборотного капіталу. Менш ліквідними вважаються такі фінансові активи, як будівлі, споруди чи дебіторська заборгованість за відвантажену продукцію.

Показником ліквідності є коефіцієнт абсолютної ліквідності, який визначається як відношення суми грошових коштів та короткострокових цінних паперів до величини короткострокових зобов'язань підприємства.

Коефіцієнт автономії є одним із ключових показників, який відображає рівень фінансової незалежності підприємства від позикових ресурсів.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів характеризує частку довгострокових кредитів та позик, використаних задля фінансування активів поряд із власним капіталом. Він розраховується як співвідношення суми довгострокових зобов'язань до величини власних коштів підприємства.

Коефіцієнт маневрування власного капіталу показує рівень мобільності фінансових ресурсів і визначається як відношення власних оборотних коштів до загального обсягу джерел власного капіталу.

Отже, одним із найважливіших індикаторів фінансової стійкості виступає коефіцієнт автономії, який відображає ступінь незалежності підприємства від залученого капіталу.

Для всебічної оцінки фінансового стану підприємства слід проаналізувати показники ліквідності, фінансової стійкості та ділової активності. Розраховані коефіцієнти дають змогу визначити здатність підприємства виконувати свої зобов'язання, оцінити структуру джерел фінансування та ефективність використання активів. Узагальнені результати обчислення ключових фінансових показників ТОВ «Лад-Агро» подано в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

**Показники оцінки фінансово-господарського стану
ТОВ «Лад-Агро» Ізмайльського району Одеської області**

Показники	Нормативне значення	2022 р.	2023 р.	2024р.	2024 р. до 2022р. (+,-)
Показники фінансової стійкості					
Коефіцієнт автономії	$\geq 0,5$	0,32	0,43	0,75	0,43
Коефіцієнт фінансового	$\leq 0,5$	2,15	1,35	0,34	-1,81
Коефіцієнт заборгованості	$\leq 0,5$	0,68	0,57	0,26	-0,42
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	$\leq 0,6$	0,003	0	0	-0,003
Коефіцієнт поточної заборгованості	$\leq 0,5$	0,68	0,57	0,26	-0,42
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\geq 1,0$	-0,93	-0,28	0,50	1,43
Показники ліквідності та платоспроможності					
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$> 0,2$	0,002	0,02	0,001	-0,001
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,8-1,0	0,016	0,018	0,63	0,614

Показники	Нормативне значення	2022 р.	2023 р.	2024р.	2024 р. до 2022р. (+,-)
Коефіцієнт поточної ліквідності	≥ 2	0,57	0,8	2,5	1,93
Показники ділової активності					
Коефіцієнт оборотності активів	Зростання	0,25	0,41	1,2	0,95
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	Зростання	0,96	0,99	2,1	1,14
Коефіцієнт оборотності запасів	Зростання	1,39	1,01	2,6	1,21
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Зростання	8,72	1,95	8,6	-0,12
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Зростання	3,15	67,82	23,2	20,05
Термін обороту запасів	Зменшення	262,59	361,39	140,4	-122,19
Термін обороту дебіторської заборгованості	Зменшення	115,87	5,38	15,7	-100,17
Термін обороту кредиторської заборгованості	Зменшення	41,86	187,18	42,4	0,54
Тривалість операційного циклу	Зменшення	378,46	366,77	156,1	-222,36
Тривалість фінансового циклу	Зменшення	336,6	179,59	113,7	-222,9

Розраховано на основі Додатку А та Додатку Б

Провівши аналіз даних таблиці 2.8 по показниках фінансової стійкості ми бачимо, що коефіцієнт автономії у 2022 році складав 0,32, що є нижче нормативного рівня, проте у 2023 стався ріст цього показника до 0,43, а в 2024 році коефіцієнт на підприємстві продовжив тенденцію росту та, навіть, перевищив норму, досягши позначки 0,75. Така тенденція свідчить про поступове зростання частки власного капіталу та зменшення залежності від позичкових коштів. По коефіцієнту фінансового ризику ми маємо такі результати в 2022-2023 роках він значно перевищив норму 2,15 та 1,35 відповідно, але в звітному 2024 році маємо таку ситуацію, що він знизився до 0,34, що має позитивну тенденцію для підприємства, а також відображає зменшення боргового навантаження на товариство. Дивлячись на коефіцієнт заборгованості то в 2022-2023 роках він мав високий рівень і становив 0,68 та 0,57 відповідно, але вже в 2024 році зменшився до 0,25. Таке зниження вказує нам на те, що підприємство зміцнило свою фінансову стійкість.

Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності фактично дорівнює нулю у всі роки, що свідчить про відсутність довгострокових зобов'язань, а отже підприємство не обтяжене боргами на тривалий період. У 2022-2023 роках коефіцієнт поточної заборгованості перевищував нормативні значення і становив 0,68 та 0,57 відповідно, однак у 2024 р. зменшився до 0,26, що є позитивним сигналом для платоспроможності.

Коефіцієнт маневрування власного капіталу у 2022 р. був від'ємним (-0,93), у 2023 р. становив -0,28, а у 2024 р. зріс до 0,50. Це означає, що підприємство поступово підвищує мобільність власних коштів і збільшує їх частку в обороті.

Дивлячись на показники ділової активності то бачимо, що коефіцієнт оборотності активів з 2022 року по 2024 рік зріс з 0,25 до 1,2 відповідно. Видно, що підприємство в 2024 за проаналізовано 2022-2023 роки найефективніше використали активи. Якщо дивитись на коефіцієнт оборотності оборотних активів, то маємо зростання з 0,96 в 2022 до 2,1 в 2024. Таке зростання показує нам, що на досліджуваному підприємстві почали використовувати активніше оборотні доходи для отримання доходу. А от по оборотності запасів можна сказати, що в звітному році проти базисного відбулось уповільнення з 1,39 в 2022 до 2,56 в 2024 році.

Фінансовий стан ТОВ «Лад-Агро» за аналізований період істотно покращився. Якщо у 2022–2023 рр. підприємство характеризувалося низькою фінансовою стійкістю, високим борговим навантаженням та недостатнім рівнем ліквідності, то у 2024 р. показники значно поліпшилися: зросла автономія, знизився рівень заборгованості, підвищилася оборотність активів та дебіторської заборгованості. Разом з тим, залишається проблема недостатньо високого рівня абсолютної ліквідності, що свідчить про потребу у збільшенні грошових коштів для забезпечення повної платоспроможності.

Таким чином, організаційно-економічна характеристика ТОВ «Лад-Агро» підтверджує наявність достатнього рівня ресурсного забезпечення та впорядкованої системи обліку витрат у рослинництві. Це забезпечує основу

для коректного визначення собівартості продукції, оперативного контролю витрат і проведення подальшого економічного аналізу в межах дослідження.

2.2 Облік та аналіз витрат на підприємстві

Облік витрат на виробництво пшениці на ТОВ «Лад-Агро» ведеться на основі первинної документації. Первинну документацію можна поділити на такі групи документів: облік витрат на оплату праці; облік інших витрат; облік виробництва продукції сільського господарства.

У документах обліку витрат праці відображаються фактичні витрати робочого часу на виконання конкретних робіт за вирощуваними культурами та нараховані за це виплати. Основним первинним документом для обліку робочого часу в ТОВ «Лад Агро» є табель обліку робочого часу. Щомісяця складається по одному примірнику для кожного виробничого підрозділу та категорії працівників. Ведення обліку робочого часу в бригаді здійснюють спеціально призначені працівники.

Для кожного співробітника в таблиці зазначається відпрацьований час, а причини відсутності на роботі позначаються буквами, наприклад: вихідний або святковий день – «нд», хвороба – «Х», відрядження – «СВ» тощо. Крім того, у таблиці фіксуються посада працівника, склад бригади, вид оплати праці, розмір посадового окладу, номер таблиця, коди комплексного та аналітичного обліку. В кінці місяця таблиць передається до бухгалтерії для нарахування заробітної плати.

Для обліку ручної праці застосовуються листи обліку праці та виконаної роботи. У бухгалтерському листі фіксуються найменування посад, відпрацьований час, обсяг виконаної роботи та нарахована сума винагороди. Для кожного виду робіт зазначаються одиниці виміру, норма виробітку та ціна.

Для механізованих робіт використовують листок обліку роботи трактористів-машиністів, який ведеться на 10 днів. У ньому відображаються

роботи, виконані під конкретну культуру, склад агрегатів та агротехнічні умови їх виконання. При обліку праці комбайнера додається другий примірник реєстру або талона, за яким здійснюався вивіз продукції з поля.

Не дивлячись на організацію механізованих робіт за кожним трактором закріплюється тракторист-машиніст, а для роботи у дві зміни — відповідно два трактористи. Обов'язки з ведення бухгалтерського обліку тракторної бригади доручаються бригадиру, який відповідає за своєчасне та правильне оформлення основних документів, облік виконаної роботи, витрат паливно-мастильних матеріалів і нарахування заробітної плати механізаторам.

Облік виконання механізованих робіт ведеться щоденно у обліковому листку тракториста-машиніста, який розрахований приблизно на п'ятнадцять змін і передбачає окремий запис показників для кожної зміни. Після закінчення зміни кожен механізатор отримує відомості про обсяг і якість виконаних робіт, витрати палива та розмір заробітної плати за зміну. Усі ці дані щоденно записуються в книзі обліку.

Через встановлений термін (10 днів) бухгалтер складає бухгалтерську довідку, підписану механіком, бригадиром і агрономом, та передає її до бухгалтерії. Після перевірки і затвердження довідка використовується як систематизована база для обліку використання машинно-тракторного парку, а також накопичених даних про роботи та витрати.

Витрати праці слюсарів-трактористів узагальнюються у накопичувальних відомостях обліку використання машинно-тракторного парку, а підсумкові дані переносяться до журналу обліку робіт і витрат. По кожному трактористу відкривається окрема сторінка, на якій зазначаються: прізвище, ім'я та по батькові, звання та вислуга років, марка і заводський номер трактора. У даному журналі реєструються дані з табелів обліку та виконаних робіт, а також наростаючим підсумком ведеться облік роботи автотранспорту. Додатково у журналі накопичуються дані подорожніх листів про виконану роботу та нараховану заробітну плату водіїв. Окремими графами

виділяється виконання робіт у тоннах та тонно-кілометрах для споживачів послуг автопарку.

Згідно з вихідними даними з оплати праці, наростаючих відомостей та реєстрів обліку витрат праці складається щомісячний зведений звіт нарахувань, розподілу та утримань оплати праці за об'єктами обліку. У цій інформації зазначається кількість робочих днів, робочий час, нараховані суми заробітної плати та витрат, включаючи відпустки, надані (запаси) об'єктами обліку, виробничими підрозділами й всім підприємством. Дана інформація є базою для записів у звіті про виробництво продукції рослинництва.

Матеріальні ресурси досліджуваного підприємства дозовано постачаються у виробництво відповідно до встановлених лімітів, одноразова видача здійснюється на підставі накладної. Розподіл насіння між бригадами проводиться згідно з нормами, затвердженими агрономом, з урахуванням площі посівів і обсягів запланованого висіву. Основним документом для обліку витрачання насіння та садивного матеріалу є акт витрачання насіння та садивного матеріалу.

Накладна оформлюється окремо для кожної культури з супровідними документами, такими як внутрішньогосподарські накладні, і передається до бухгалтерії для забезпечення точного обліку вартості товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ). Первинна документація слугує базою для ведення журналів обліку робіт і витрат, складання звітів про зміни в матеріальних ресурсах, а також для формування звітності щодо результатів виробництва врожаю.

Розрахунок амортизаційних відрахувань на основні засоби застосовується для включення витрат на оплату праці до загальних виробничих витрат.

У структурі підприємства витрати, пов'язані з виконанням робіт і наданням послуг для внутрішнього допоміжного виробництва, яке забезпечує потреби галузі, розподіляються за конкретними об'єктами на основі дорожніх листів, вантажно-транспортних накладних, документів обліку праці та виконаних робіт тощо.

Послуги виробничого характеру, отримані від сторонніх організацій, підтверджуються товарно-транспортними накладними, рахунками та рахунками-фактурами.

Загально виробничі витрати включаються до собівартості продукції рослинництва шляхом проведення спеціальних калькуляцій для їх розподілу.

Для обліку приймання зернових продуктів застосовуються різні первинні документи. Зокрема, використовуються реєстри відвантаження зерна та іншої продукції, квитанції про відвантаження, талони водіїв і працівників складу, а також реєстри надходження зернових продуктів. Крім того, до переліку документів входять дані вагового обліку та звіти про переміщення зерна й інших продуктів.

На базовому підприємстві перевезення зерна від комбайна до складів та інших місць зберігання організовується за талонним методом обліку зерна.

Під час завантаження транспортного засобу здійснюється обов'язковий обмін квитками між водієм та оператором техніки (наприклад, трактористом): водій передає талон із зазначеним своїм ім'ям і номером транспортного засобу, а оператор техніки надає талон, який фіксує факт з'єднання. У разі завантаження транспортного засобу частковим обсягом зерна (наприклад, половина або чверть бункера), необхідно зафіксувати фактичну кількість перевантаженого зерна, дату операції та поставити підпис на комбінованому талоні, після чого цей документ передається водієві. Аналогічну інформацію водій вносить до свого талона і згодом передає його комбайнеру. У випадку, якщо транспортний засіб заповнюється зерном від кількох комбайнів, водій отримує талон від кожного комбайнера та, відповідно, повинен передати власний талон кожному з них.

Зерно, яке доставляється до місця зберігання, проходить процес зважування. У цей момент вагар реєструє кількість отриманого зерна у журналі обліку збору зерна водія, а останній підтверджує факт передачі зерна своїм підписом. На підставі даних реєстру транспортованого зерна, завідувач

відповідальний за ведення обліку складає відомості про рух зернових та супутньої продукції, а також оновлює записи в книзі складського обліку.

Наприкінці робочого дня водії та комбайнери здають вагарям талони разом із відомостями про переміщення зерна та іншої продукції, а також додають реєстр прийнятого зерна. Бухгалтерія щоденно здійснює перевірку даних на основі листів обліку збору зерна з вагового майданчика, листів обліку водіїв і комбайнів, а також квитанцій водіїв.

Щоб обліковувати переміщення продукції до місць тимчасового зберігання береться у використання інформація про переміщення зерна та іншої продукції. Акт слугує документальною основою для списання продукції, яка була використана під час сортування та сушіння, оприбуткування отриманого зерна та зерновідходів, а також для списання сухих і непридатних відходів.

На ТОВ «Лад-Агро» облік витрат, пов'язаних із виробництвом продукції рослинництва, здійснюється на рахунку 23 «Виробництво», для якого передбачено субрахунок 231 «Рослинництво». Згідно з економічним змістом, цей субрахунок входить до групи рахунків господарських процесів, а за своєю функцією та структурою належить до категорії рахунків оперативного контролю витрат.

На дебеті субрахунку 231 відображаються витрати, пов'язані з формуванням урожаю поточного та попереднього років, включаючи незавершене виробництво на початку звітної періоду. Окрім цього, до нього включаються витрати поточного року, спрямовані на збір урожаю, призначеного для наступного року.

А за кредитом субрахунку 231 «Рослинництво», протягом звітного року обліковується оприбуткування зібраної сільськогосподарської продукції за плановою собівартістю. При цьому витрати та випуск продукції визначаються накопичувальним методом із врахуванням даних від початку року.

Наприкінці звітного року, після визначення фактичної собівартості продукції, здійснюється коригування планових витрат до фактичного рівня

шляхом розрахунку відхилень. Після сторнування нарахованих різниць за кредитом субрахунку 231 "Рослинництво" субрахунок закривається, за винятком аналітичного рахунку, який використовується для обліку витрат на врожай наступного року.

У статті "Витрати на оплату праці" включаються витрати, пов'язані із основною заробітною платою та додатковою заробітною платою працівників, які безпосередньо залучені до здійснення технологічних процесів у виробництві. До цієї категорії належать, зокрема, трактористи та слюсарі. У свою чергу, стаття "Відрахування на соціальні заходи" охоплює обчислення суми єдиного соціального внеску, який нараховується на заробітну плату працівників, зайнятих у процесах вирощування сільськогосподарських культур (як окремих культурних груп, так і загальних), а також у діяльності, пов'язаній з незавершеним виробництвом.

До собівартості насіння відносяться витрати на насіння та садивний матеріал — як власного виробництва, так і придбані, що використовуються для посіву певних культур. Водночас витрати на підготовку насіння до сівби (сортування, навантаження, транспортування до місця посіву) не враховуються в собівартості насіння. Такі витрати відносять безпосередньо до процесу вирощування конкретної культури згідно з діючими нормами

У статті «Паливно-мастильні матеріали» зазначається вартість пального, включаючи витрати на його технічну експлуатацію, а також ціну мастильних матеріалів. Стаття «Добрива» охоплює витрати на органічні, мінеральні, бактеріальні добрива, інші види добрив та мікродобрива, які використовуються для підвищення родючості ґрунту посівів. Варто звернути увагу на те, що витрати, пов'язані з навантаженням добрив у транспортні засоби та розкидачі, їх доставкою на поле, а також внесенням у ґрунт, зараховуються до відповідної статті витрат конкретної культури або групи культур і не включаються до загальної вартості добрив.

У статті «Засоби захисту рослин», розглядається складова вартості таких елементів, як пестициди, пігменти, гербіциди, дефоліанти та інші хімічні й

біологічні препарати, що використовуються для ефективної боротьби з бур'янами, патогенними захворюваннями, а також шкідливими комахами. Зокрема, витрати, пов'язані з процесом вирощування сільськогосподарських культур специфічними методами (за винятком вартості застосованих матеріалів), класифікуються за визначеними категоріями витрат, включаючи паливні ресурси, оплату праці та інші статті витрат, що безпосередньо відносяться до конкретної культури.

У розділі «Роботи та послуги» відображаються витрати, пов'язані із виконанням робіт і наданням послуг власними допоміжними виробництвами, необхідними для забезпечення виробничих процесів, а також витрати на отримання виробничих послуг від сторонніх організацій. До цієї категорії входять затрати на експлуатацію власного і орендованого автотранспорту, тракторів, а також на послуги вантажного транспорту. Це включає витрати на перевезення виробничих запасів із головних складів, складів підрозділів підприємства чи інших місць зберігання до полів, польових ферм або під час здійснення польових вивезень.

Вартість послуг, пов'язаних із постачання електроенергії, тепла, води та газу, охоплює витрати, котрі отримано домогосподарством зазначених ресурсів із зовнішніх джерел.

«Витрати на ремонт необоротних активів» охоплюють в себе такі складові: оплату праці працівників, які виконують ремонтні роботи; вартість запасних частин; витрати на використанні у процесі ремонту матеріали, включно з паливом та іншими ресурсами, спрямованими на забезпечення здійснення ремонтних заходів для основних засобів у звітному періоді.

«Інші витрати на утримання необоротних активів» охоплюють в собі витрати, пов'язані з підтриманням та обслуговуванням необоротних активів, що залучені до конкретного виробничого процесу. До таких витрат належать: оплата праці технічного персоналу, який займається обслуговуванням цих активів (за винятком трактористів та працівників, безпосередньо задіяних у сільськогосподарських роботах); витрати на паливо та мастильні матеріали,

необхідні для переміщення трактора між місцями роботи; а також амортизаційні відрахування, які не прив'язані до певних об'єктів калькуляції чи конкретної культури.

У статті «Інші витрати» враховані ті витрати, які безпосередньо пов'язані з виробництвом конкретної культури, але не відносяться до жодної з перелічених вище категорій.

До статті «Загальновиробничі витрати» входять витрати бригади, які включають також оплату праці співробітників управлінського апарату підприємства, орендну платню, відрахування з амортизації основних засобів, витрати на утримання необоротних активів загального призначення, роботи з ремонту засобів, забезпечення охорони праці та техніки безпеки тощо. До таких витрат також належать транспортні послуги для перевезення робітників безпосередньо до місця роботи, оплата послуг з управління виробничими процесами та надання обслуговування.

У галузі рослинництва загальновиробничі витрати на досліджуваному підприємстві розподіляються між об'єктами планування та обліку відповідно до пропорції їх собівартості, яка не враховує витрати на насіння. Ці витрати включаються до складу собівартості продукції, що виробляється. Протягом звітного періоду загальновиробничі витрати обліковуються на рахунку 91 «Загальновиробничі витрати», а після розподілу переносяться на рахунок 231 «Рослинництво».

Для того щоб забезпечити коректне й достовірне визначення собівартості продукції рослинництва, на підприємстві використовується стандартна система бухгалтерських проводок, яка відображає рух витрат за ключовими статтями. Узагальнену кореспонденцію рахунків, що відповідає операціям з вирощування озимої пшениці, я навів у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Кореспонденція обліку витрат на виробництво пшениці (ТОВ
«Лад-Агро»)**

№	Зміст операцій	Дт	Кт	Сума, грн
1.	Нараховано заробітну плату працівникам рослинництва	231	661	287531,00
2.	Нараховано ЄСВ на заробітну плату працівників рослинництва	231	651	62655,42
3.	Списано насіння озимої пшениці для посів	231	208	690027,30
4.	Списано вартість послуг сторонніх організацій	231	631	89248,00
5.	Оприбутковано зерно озимої пшениці	27	231	7351020,00

створено на основі Додатку Е1

Подані результати підтверджують, що система обліку витрат у рослинництві на підприємстві побудована відповідно до норм НП(С)БО та забезпечує комплексне відображення всіх виробничих процесів. Логіка бухгалтерських проводок показує поступове накопичення витрат на субрахунку 231 «Рослинництво», що формує базу для коректного визначення фактичної собівартості продукції та створює умови для подальшого аналізу ефективності виробничої діяльності.

Виробничий звіт з рослинництва форми № 5.5 сільськогосподарського призначення застосовується для систематизації витрат за статтями, окремими культурами або їх групами. Він забезпечує аналітичний облік на субрахунку 231 «Рослинництво». Окрім того, за кожною культурою або групою культур створюються окремі аналітичні рахунки. Розрахунок собівартості продукції рослинництва проводиться щомісяця, при цьому дані накопичуються з початку року.

2.3 Контроль витрат на підприємстві та аналіз собівартості пшениці

Контроль витрат є одним із головних чинників в обліку, який допомагає точно формувати собівартість і підвищувати прибутковість агропідприємства, що займається рослинництвом. Він включає постійне відстеження, аналіз і коригування витрат на основі первинних документів, інвентаризації та інших методів контролю. У рослинництві, де все ускладнюється сезонністю, погодними умовами та коливаннями цін на насіння чи добрива, такий контроль стає просто незамінним для економії коштів і конкурентної переваги.

На досліджуваному мною підприємстві ведеться контроль витрат бухгалтерією за допомогою первинної документації, інвентаризації, поточного, документального контролю. Обов'язки з обліку витрат та їхнього контролю покладено на бухгалтерію та керівників бригад і складів. Головний бухгалтер зобов'язаний стежити за тим, щоб на підприємстві дотримувались єдині методологічні принципи ведення бухгалтерського обліку та щоб усі господарські операції правильно відображалися на рахунках. У першу чергу контролюється система документування й обліку: перевіряється законність і доцільність проведених операцій на підставі первинних документів, а також правильність записів у регістрах обліку. Під час внутрішнього контролю витрат головний бухгалтер застосовує нормативну перевірку — оцінку відповідності операцій чинним нормам, правилам і інструкціям, а також арифметичну перевірку, що полягає у контролі правильності розрахунків у бухгалтерських документах.

Якщо брати до уваги контроль витрат за допомогою первинної документації, то документи можна поділити на декілька груп за статтями витрат.

По статтям витрат «Мінеральні та органічні добрива», «Засоби захисту рослин» та «Насіння та посадковий матеріал» контролюється видатковими накладними на купівлю елітного насіння, гербіцидів, міндобрив. накладними на видачу ТМЦ (Додаток Е2), актами про використання насіння та

посадкового матеріалу (Додаток Е3), актами про використання гербіцидів, актами про використання мінеральних добрив (Додаток Е4).

По статті витрат «оплата праці» контроль ведеться за допомогою табелів обліку робочого часу (Додаток Е5), відомостей нарахованої заробітної плати.

По статті витрат «Пальне та мастильні матеріали» документальний контроль здійснюється за допомогою видаткових накладних, подорожніх листів (Додаток Е6), табелю використання палива та мастильних матеріалів по видам сг робіт (Додаток Е7).

По статті витрат «Роботи та послуги сторонніх організацій» » документальний контроль здійснюється за допомогою актів виконаних робіт, рахунків на оплату.

Також контролюються витрати такими первинними документами як :акти списання використаних матеріалів, прибуткових накладних (надходження насіння чи добрив), ТТН, інвентаризаційні описи, бухгалтерські довідки, меморіальні ордери та книга головна.

Окрім документального контролю також є внутрішній контроль, який проводиться за допомогою інвентаризації. Вона складається з попередньо затвердженого складу комісії та проводиться для того, щоб перевірити фактичну наявність матеріальних цінностей і зіставити їх з даними бухгалтерського обліку. Під час інвентаризації перевіряються запаси насіння, добрив, пального, готова продукція та інші ресурси, які використовуються у виробництві. За підсумками складаються відповідні описи й акти, на основі яких вносяться коригування в облік. Такий контроль допомагає забезпечити достовірність інформації та вчасно виявити можливі нестачі чи надлишки.

Документальна перевірка проводиться з метою впевнитись у достовірності даних. Вона здійснюється вибірково та включає як формальну перевірку, так і перевірку по суті внутрішніх документів. У ході дослідження перевіряються окремі первинні документи, а також їх відображення у регістрах аналітичного й синтетичного обліку, щоб переконатися у правильності відображення господарських операцій. Якщо виникали сумніви

щодо окремих операцій, їх простежують до початкових документів для уточнення достовірності. Усі застосовані методи спрямовані на перевірку відповідності господарських операцій нормативним актам та обліковій політиці підприємства, а також на контроль правильності розрахунків і їх подальшого відображення у бухгалтерській звітності.

Отже, на досліджуваному підприємстві організація обліку та контролю витрат побудована досить чітко. Використання первинних документів, інвентаризації та різних видів перевірок дозволяє своєчасно відстежувати витрати й формувати достовірну собівартість продукції. Такий підхід допомагає не лише правильно вести облік, а й виявляти можливі відхилення чи помилки, що у підсумку позитивно впливає на ефективність виробництва.

Ось коли вже доходить до визначення собівартості зерна й зерновідходів на ТОВ «Лад-Агро» бухгалтерам доводиться виконувати ось такі дії:

– По перше, визначають витрати на вирощування зернової продукції, без вартості соломи, вираховують частину повноцінного зерна в зерновідходах завдяки множенню фактичної маси зерновідходів на відсоток маси зерна в ньому. Також вони знаходять загальну кількість виробленого зерна, додаючи фактично виготовлену масу зерна до вмісту зерна в зерновідходах.

– По друге, роблять розподіл витрат на зерно й зерновідходи, беручи умовно зерно за одиницю, а зерновідходи прирівнюють до зерна за коефіцієнтом, котрий вони розраховують за вмістом зерна в зерновідходах. Потім визначають собівартість 1ц зерна, ділячи витрати, які були витрачені на вирощування зерна до загальної маси вирощеного зерна. Також визначають собівартість 1 ц зерновідходів, множачи собівартість 1ц зерна на фактичну масу повноцінного зерна в зерновідходах та діленням на загальну масу зерновідходів.

Гарна фінансова ефективність сільськогосподарської діяльності являється отриманням максимальної маси зернової чи іншої продукції корту виробляє сільськогосподарське підприємство з 1 га земельного паю. А ось відмінним закінченням операційного виробничого циклу є те, що по

закінченню періоду підприємство має отримати дохід та ще й в ідеальному випадку повернути всі вкладенні гроші в виробництво й зменшити собівартість виробництва продукції.

Ось далі в цьому розділі ми визначимо наскільки дане підприємство відповідає ідеальним умовам сільськогосподарської діяльності.

Таблиця 2.10

Основні показники виробництва пшениці в ТОВ «Лад-Агро»

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відношення 2024 року до 2022 року
Урожайність, ц/га	10,1	44,25	52,89	42,79
Посівна площа, га	1373,0	1403,0	1 387,30	14,3
Валовий збір, ц	13 829,0	62 078,00	73373,00	59544
Виробничі витрати, тис. грн – всього	9 810,0	16136	22 449,0	12639
На 1 га посівів, грн	7144,94	11501,07	16181,79	9036,85
Повна собівартість 1 ц продукції, грн	709,4	259,9	306,0	-403,4
Ціна реалізації 1ц продукції, грн	592,5	501,28	666,6	74,1
Очікуваний прибуток, тис. грн - всього	-1616,6	14984,4	26458,3	28074,9
В т.ч.				
На 1 га посівів, грн	-1177,4	10680,3	19071,8	20249,2
На 1 ц продукції, грн	-116,9	241,4	360,6	477,5

Розрахуємо виробничі витрати на 1 га:

$$2022 \text{ рік} = (9810/1373)*1000 = 7144,94 \text{ грн.}$$

$$2023 \text{ рік} = (16136/1403)*1000 = 11501,07 \text{ грн.}$$

$$2024 \text{ рік} = (22449,0/1387)*1000 = 16181,79,9 \text{ грн.}$$

Очікуваний прибуток від реалізації пшениці:

$$2022 \text{ рік} = (592,5*13829)-(709,4*13829) = -1616,6 \text{ тис. грн}$$

$$2023 \text{ рік} = (501,28*62078)-(259,9*62078) = 14984,4 \text{ тис. грн}$$

$$2024 \text{ рік} = (666,66*73373)-(306*73373) = 26458,3 \text{ тис. грн}$$

Протягом 2022-2024 роки урожайність зерна пшениці піднялась на 742,79 ц/га, а ось собівартість одного центнера понизилась на 401,53 грн/ц, повна собівартість на 1 га продукції зросла на 9036,85 грн за звітний період проти базового року. Також є деяке збільшення ціни реалізації 1 ц пшениці

проти базису на 74,1 грн. Саме це й дало змогу зменшити підприємству збиток у виробництві пшениці.

Очікуваний прибуток від реалізації пшениці дуже нестабільний за три проаналізовані роки він то збільшується, то зменшується, проте дивлячись проти базисного року є значне збільшення рентабельності цієї продукції. Основними факторами, які вплинули на зміну прибутку є кількість валового збору пшениці, яка мала значний вплив на розмір валового та чистого прибутку в 2022 році на даному підприємстві чи обсяг продажу товару, який має дуже велике значення на підприємствах, які займаються реалізацією продукції. В звітному 2024 році чистий дохід від реалізації становив 119 855 тис грн., а ось собівартість виробництва всіх видів продукції становив 57 837 тис грн., що й призвело до отримання прибутку підприємством від виробничого циклу. А також основними факторами зростання прибутку став ріст ціни поточного року проти 2022 року на 74,1 грн за 1 центнер, та підвищення урожайності, валового збору та зниженню собівартості пшениці проти базового 2022 року урожайність зросла 42,79 ц/га, валовий збір 59544 ц і собівартість на 403,4 ц/грн відповідно.

Таблиця 2.11

Собівартість озимої пшениці в ТОВ «Лад-Агро»

Показники	2022	2023	2024	Зміни за 2024-2022 р., +/-
Витрати на вирощування озимої пшениці тис. грн	9 810	16 136	22 449	12639
Всього повноцінного зерна ц.	13829	62078	73373	59544
Всього зерновідходів ц.	87	236	138	51
Повноцінного зерна в зерновідходах ц.	35,0	94,4	55,2	20,2
Відходи всього ц.	52	142	83	31
Собівартість 1 ц повноцінного зерна, грн	709,4	259,9	306	-403,4
Собівартість 1 ц зерновідходів, грн	0,29	0,17	0,21	-0,08

Рис 2.1. Собівартість озимої пшениці в ТОВ «Лад-Агро»

Розрахуємо вміст повноцінного зерна в зерновідходах та собівартість 1 ц повноцінного зерна та 1 ц зерновідходів.

Повноцінного зерна в зерновідходах ц.

$$2022 \text{ рік} = 87 * 0,4 = 35 \text{ ц}$$

$$2023 \text{ рік} = 236 * 0,4 = 94,4 \text{ ц}$$

$$2024 \text{ рік} = 138 * 0,4 = 55,2 \text{ ц}$$

Собівартість 1 ц повноцінного зерна

$$2022 \text{ рік} = (9810 / 13\,829) * 1000 = 709,4 \text{ грн.}$$

$$2023 \text{ рік} = (16136 / 62\,078) * 1000 = 259,9 \text{ грн}$$

$$2024 \text{ рік} = (22\,449,0 / 73373) * 1000 = 306 \text{ грн}$$

Собівартість 1 ц зерновідходів

$$2022 \text{ рік} = 709,4 * (35 / 87) = 285,39 \text{ тис. грн.}$$

$$2023 \text{ рік} = 259,9 * (94,4 / 142) = 172,8$$

$$2024 \text{ рік} = 306 * (55,2 / 83) = 203,5$$

Отже, проведений нами аналіз показує, що витрати на вирощування озимої пшениці зросли з 9 810 тис. грн. у 2022 р. до 22 449 тис. грн у 2024 р., тобто на 12 639 тис. грн. При цьому загальний збір зерна також зріс на 59 544ц, що позитивно вплинуло на результати діяльності. Повноцінного зерна у зерновідходах у 2024 р. стало на 20,2 ц більше порівняно з 2022 р., а кількість

відходів у цілому зросла на 31 ц. Водночас собівартість 1 ц повноцінного зерна зменшилася на 403,4 грн, що свідчить про ефективніше використання ресурсів. Аналогічно собівартість зерновідходів знизилася на 0,08 грн/ц.

Загалом можна зробити висновок, що за досліджуваний період, незважаючи на зростання витрат, ефективність виробництва озимої пшениці покращилася завдяки збільшенню врожайності та зниженню собівартості продукції в розрахунку на одиницю.

Таблиця 2.12

Факторний аналіз собівартості 1 ц зерна пшениці в ТОВ «Лад-Агро»

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміна 2024р до 2022 р.
Повні витрати на 1 га, грн	7144,94	11501,07	16181,79	9036,85
Урожайність, ц з 1 га	10,10	44,25	52,89	42,79
Собівартість 1 ц, грн	707,42	259,91	305,89	401,53
Відхилення за рахунок:				
-витрат на 1 га	-	-	-	-447,51
-урожайності	-	-	-	45,98

Щоб розрахувати як впливають фактори на собівартість 1ц зерна треба відобразити залежність між факторами.

Розрахуємо вплив факторів на результативний показник за рахунок методу ланцюгових підстановок:

$$0 = \text{ПВ}_{22}/Y_{22} = 7144,94/10,10 = 707,42$$

$$1 = \text{ПВ}_{23}/Y_{23} = 11501,07/44,25 = 259,91$$

$$2 = \text{ПВ}_{24}/Y_{24} = 16181,79/52,89 = 305,89$$

Відхилення у валовому прибутку за рахунок:

$$\text{- Поточних витрат } 1 - 0 = 259,91 - 707,42 = - 447,51 \text{ грн.}$$

$$\text{- Урожайності } 2 - 1 = 305,89 - 259,91 = 45,98 \text{ грн.}$$

Ось так в результаті аналізу ми отримали, що загальне відхилення складає – 401,53 грн. На результативний показник вплинули поточні витрати та урожайність таким чином, що зменшення поточних витрат спричинило

зменшення собівартості на 447,51 грн/ц, а збільшення врожайності стало причиною зростання собівартості на 45,98 грн/ц.

Збільшенню собівартості 1 центнера пшениці слугує збільшення витрат на 1 га пшениці на 983,3 грн проти базисного року, збільшення виробничих витрат на 265 тис. грн. та збільшення повної собівартості 1 ц пшениці звітнього року проти 2021 року на 383,2 грн.

Таблиця 2.13

**Вертикальний (структурний) аналіз собівартості пшениці
в ТОВ «Лад-Агро»**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміна 2024р до 2022 р.
Виробнича собівартість пшениці	9 810,0	16136,0	22 449,0	12 639,00
Витрати на оплату праці	325,0	633	309,0	-16,00
Питома вага оплати праці	3,3	3,9	1,4	-1,90
Вартість насіння та садивного матеріалу	1109,0	2008,0	690,0	-419,00
Питома вага насіння та садивного матеріалу	11,3	12,4	3,1	-8,20
Вартість мінеральних добрив	634,0	761	49,0	-585,00
Питома вага мінеральних добрив	6,5	4,7	0,21	-6,29
Вартість пального та мастильних матеріалів	2795,0	2627,0	2050,0	-745,00
Питома вага пального та мастильних матеріалів	28,5	16,3	9,1	-19,40

Проведемо розрахунок частки (питомої ваги) витрат за кожним елементом в розрізі років використавши формулу 4 (п.1.3 даної роботи):

За оплатою праці:

$$Si_{22} = (325/9810) * 100\% = 3,3 \%$$

$$Si_{23} = (633/16136) * 100\% = 3,9$$

$$Si_{24} = (309/22449) * 100\% = 1,4$$

За вартістю насіння:

$$Si_{22} = (1109/9810) * 100\% = 11,30\%$$

$$Si_{23} = (2008/16136) * 100\% = 12,4\%$$

$$Si_{24} = (690/22449) * 100\% = 3,1\%$$

За вартістю добрив:

$$Si_{22} = (634/9810) * 100\% = 6,5\%$$

$$Si_{23} = (761/16136) * 100\% = 4,7\%$$

$$Si_{24} = (49/22449) * 100\% = 0,21\%$$

За вартістю палива:

$$Si_{22} = (2795/9810) * 100\% = 28,5\%$$

$$Si_{23} = (2627/16136) * 100\% = 16,3\%$$

$$Si_{24} = (2050/22449) * 100\% = 9,1\%$$

Отже, вертикальний аналіз показує, що найбільшу питому вагу у структурі собівартості займають витрати на пальне та мастильні матеріали, хоча їх частка поступово зменшується: з 28,5 % у 2022 р. до 9,1 % у 2024 р.. Значно скоротилася й питома вага мінеральних добрив — з 6,5 % до 0,2 %, що свідчить про оптимізацію витрат на цю статтю. Витрати на насіння та посадковий матеріал також знизилися з 11,3 % до 3,1 %. Також витрати на оплату праці у 2024 р. знизились більш ніж у двічі та становлять 1,4 %, що менше, ніж у 2022 р. Загалом структура собівартості за три роки зазнала змін у бік зменшення частки матеріальних витрат, що позитивно вплинуло на ефективність виробництва.

Горизонтальний аналіз (аналіз динаміки) дозволяє оцінити зміну рівня собівартості за кілька періодів (місяців, років), а також темпи зростання чи зниження. Проведемо дані розрахунки за формулами 1-3, що в п.1.3. кваліфікаційної роботи.

$$\text{Абсолютна зміна: } \Delta C = 22\,449 - 9\,810 = 12\,639 \text{ грн}$$

$$\text{Темп зростання: } T = (22\,449/9\,810) \times 100\% = 228,8$$

$$\text{Темп приросту: } P = ((22\,449 - 9\,810)/9810) \times 100\% = 128,8$$

Отже, за аналізований період виробнича собівартість пшениці зросла на 12 639 грн, що є суттєвим збільшенням. Темп зростання склав 228,8 %, тобто собівартість більш ніж удвічі перевищила рівень 2022 року. Темп приросту на рівні 128,8 % свідчить про значне підвищення витрат у структурі виробництва.

Проведемо розрахунок рентабельності продукції за формулою 7, наведеною в п.1.3 кваліфікаційної роботи.

$$R_{22}=(-1616,6)/9810\times 100\% = -16,5 \%$$

$$R_{23}=14984,4/16136\times 100\% = 92,9 \%$$

$$R_{24}=26458,3/22449\times 100\% = 117,9\%$$

З проведеного розрахунку рентабельності вирощування пшениці ми бачимо, що у 2022 році рівень рентабельності був від'ємним і становив – 16,5%, що свідчить про збитковість виробництва. У 2023 році ситуація суттєво покращилася — рентабельність зросла до 92,9 %, тобто підприємство отримало майже такий самий прибуток, як і витрати. У 2024 році спостерігається ще більш позитивна динаміка — показник рентабельності піднявся до 117,9 %, що означає перевищення прибутку над собівартістю більш ніж удвічі. Загалом можна зробити висновок, що за три роки підприємство пройшло шлях від збитковості до прибуткової діяльності.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОВИХ І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Напрями вдосконалення обліку витрат на виробництво продукції зернових

Розумне керування витратами процесу виробництва в час розвитку ринкової економіки є досить своєчасним. Базова ціль операційної діяльності підприємства є отримання максимально можливого прибутку за мінімальних витрат. Здобуття найбільшої ефективності діяльності підприємства з найменш можливими трудно, матеріалозатратами прямо залежить від політики управління витратами підприємства, що в свою чергу закладає пошук шляхів оптимізації витрат на вищезазначені статті витрат.

Найбільш нагальним є питання системи управління витратами, котра б давала можливість більш точно виконувати аналіз витрат на виготовлення продукції та зменшувати вагу цих витрат у виробництві також змога точного прогнозування витрат на майбутні періоди для забезпечення ефективного виробництва продукції.

Аграрні підприємства відіграють ключову роль у розвитку сільських територій та формуванні валютних надходжень країни через експорт. Зерновиробництво є фундаментом і запорукою стабільного розвитку більшості секторів агропромислового комплексу, а також основним джерелом експорту сільськогосподарської продукції.

Ефективність діяльності досліджуваного підприємства безпосередньо залежить від оптимального використання всіх доступних видів ресурсів, що зумовлює потребу переходу до оптимальної системи управління витратами. У сучасних умовах господарювання підприємство має постійно вдосконалювати методи та форми управління витратами, формувати гнучку й адаптивну

систему управлінських рішень. Тому виявлення резервів економії ресурсів і зниження витрат є важливим завданням кожного працівника.

Рівень ефективності управління витратами значною мірою визначається правильним вибором методів і інструментів управління, а також умінням ефективно їх застосовувати. Такі методи виступають основним засобом впливу на величину витрат з метою досягнення поставлених економічних цілей підприємства.

Головною метою управління витратами стає пошук способів максимально раціонального використання обмежених ресурсів шляхом впровадження процесів планування, калькуляції, обліку та контролю витрат, що виникають в межах внутрішньовиробничої діяльності.

Система управління витратами у компанії складається з приведення в дію всіх функцій управління, котрі мають здійснюватись через компоненти управлінського процесу. Серед яких: прогнозування, планування, нормування, організація, калькулювання, мотивація та заохочення, облік, аналіз, регулювання та контроль витрат. Виконання всіх управлінських функцій у межах перелічених елементів становить взаємодію між керуючою підсистемою (суб'єктом управління) та керованою підсистемою (об'єктом управління).

Головною метою системи управління операційними витратами є оптимізація використання ресурсів, що сприятиме їх економії та підвищенню ефективності. Це, у свою чергу, дозволить оптимізувати собівартість продукції та покращити фінансові результати, такі як прибутковість і рентабельність.

Вдосконалення технічного рівня виробництва досягається втіленням нових, сучасних технологій, використанням сучасних видів сировини і матеріалів, застосуванням модернізованого обладнання, а також автоматизацією та механізацією виробничих процесів. Раціоналізація організації виробництва і праці полягає у зміні підходів до виконання завдань, покращенні структури управління, оптимізації витрат на її утримання, а також

у зменшенні рівня транспортних витрат. Зміна обсягів і структури продукції охоплює коригування номенклатури та асортименту, впровадження заходів щодо зниження матеріаломісткості та трудомісткості продукції. Ефективніше використання природних ресурсів забезпечується завдяки застосуванню дешевших матеріалів, повторному використанню ресурсів і впровадженню безвідходних технологій у процес виробництва.

Застосування різних підходів до скорочення витрат включає такі аспекти: впровадження уніфікованої системи калькулювання витрат на всіх етапах життєвого циклу товару; детальне виокремлення витрат, пов'язаних з управлінням, підготовкою та модернізацією виробничого процесу.

Дивлячись на здійснений аналіз, підприємству пропонується використовувати нормативну собівартість продукції відповідно до запланованої номенклатури, асортименту та нормативів, що діють на початок планового періоду. Для цього доцільно застосовувати механізм калькулювання витрат за принципом "директ-костингу", зокрема використовуючи методи розрахунку "величини покриття" або "точки беззбитковості".

Запропоновано розробити систему вимірювання економічної ефективності агровиробництва та впровадження набору індикаторів для кращого аналізу розумного землекористування. Наведенні напрями взаємно доповнюють один одного та забезпечують підвищення результативності діяльності аграрних підприємств.

Загальний ефект, розрахований у перерахунку на одиницю площі сільськогосподарських угідь, а також економічні результати виробництва дають змогу визначити, якою ціною було досягнуто цей ефект. Тому для оцінки ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно застосовувати систему показників, що відображають рівень використання капіталу, собівартість продукції та продуктивність праці [4].

Розумне упорядкування обліку витрат на виробництво пшениці має істотне значення для підняття дієвості діяльності підприємства. За підсумками

виконаного розбору з'ясовано, що чинна система обліку на ТОВ «Лад Агро» надає узагальнення відомостей про витрати за складовими, проте потребує деталізації у відношенні аналітичного обліку по окремих культурах, ділянках та стадіях технологічного циклу.

Конкретно, у господарстві не зовсім повноцінно забезпечується аналітичне розділення витрат на пшеницю за типами робіт (оранка, сівба, підживлення, обприскування, збирання) і за центрами підзвітності. Через це ускладнюється процедура нагляду фактичного використання матеріальних засобів і з'ясування справжньої собівартості 1 ц зерна.

Задля підвищення точності та швидкодії облікової інформації слушно запровадити складові автоматизованої системи обліку витрат, що започаткована електронним веденням початкових паперів (облікових аркушів трактористів-машиністів, відомостей робочого часу, розписок списання матеріалів тощо). Це дасть змогу вчасно фіксувати дані про використання насіння, добрив, пального та інших речовин безпосередньо по кожній ділянці або території.

Додатково, потрібно вдосконалити систему встановлення норм витрат. Залучення нормативного способу обліку витрат дало б нагоду виявляти відхилення фактичних витрат від заданих норм і завчасно реагувати на перевитрати. Наприклад, при вирощуванні пшениці треба встановлювати стандарти витрат пального на 1 га оранки, норму висіву насіння та стандарти внесення добрив і захисних засобів.

Варто також запровадити внутрішню систему аналітичних звітів, у яких щомісяця підсумовувати відомості про витрати за типами ресурсів (насіння, добрива, паливо, оплата праці) та звіряти фактичні величини із запланованими. Це посприятиме більш дієвому нагляду за собівартістю і дасть змогу знаходити статті, де можливе зменшення витрат.

Таким чином, покращення системи обліку витрат на вирощування пшениці має бути націлене на:

- впровадження сучасних інформаційних технологій обліку та опрацювання даних;
- посилення аналітичного обліку за культурами, ділянками й етапами виробництва;
- використання нормативного способу нагляду використання ресурсів;
- перехід до обчислення собівартості за методом «директ-костинг»;
- формування системи внутрішньої звітності для дослідження витрат та ухвалення керівних рішень.

Виконання запропонованих кроків забезпечить зростання точності формування собівартості зерна пшениці, швидкий контроль витрат і, відповідно, збільшення господарської ефективності діяльності ТОВ «Лад-Агро».

Раціональна організація обліку витрат на вирощування пшениці є ключовим чинником підвищення ефективності функціонування підприємства. За результатами аналізу витрат, проведеного на ТОВ «Лад-Агро», встановлено, що структура витрат на виробництво пшениці за 2022–2024 рр. зазнала істотних змін (табл. 3.1).

У 2024 році порівняно з 2022 роком на підприємстві зафіксовано суттєве скорочення витрат на основні елементи виробничого процесу: витрати на насіння зменшилися на 37,8 %, на мінеральні добрива — на 92,3 %, на паливо — на 26,6 %, на оплату праці — на 4,9 %, а витрати на послуги сторонніх організацій — на 57,2 %. Водночас спостерігається помітне зростання витрат за статтями «Інші прямі витрати» та «Інші виробничі й загальновиробничі витрати», що свідчить про зміну структури витрат у напрямку менш продуктивних складових.

Таблиця 3.1

Аналіз динаміки та структури витрат на вирощування озимої пшениці

Стаття витрат	2022р., тис.грн	%	2023 р., тис.грн	%	2024 р., тис.грн	%	Зміни за 2024 - 2020 р.	
							+-	%
Насіння	1109,0	11,30	2008,0	12,44	690,0	3,07	-419,0	62,2
Мінеральні добрива	634,0	6,46	761,0	4,72	49,0	0,22	-585,0	7,7
Паливо	2795,0	28,49	2627,0	16,28	2050,0	9,13	-745,0	73,4
Інші прямі витрати	1143,0	11,65	3726,0	23,09	5103,0	22,73	3960,0	446,5
Оплата праці	325,0	3,31	633,0	3,92	309,0	1,38	-16,0	95,1
Відрахування на соціальні заходи	94,0	0,96	124,0	0,77	63,0	0,28	-31,0	67,0
Оплата послуг сторонніх організацій	208,0	2,12	325,0	2,01	89,0	0,40	-119,0	42,8
Амортизація	1471,0	14,99	2487,0	15,41	2280,0	10,16	809,0	155,0
Інші прямі та загальновиробничі витрати	2031,0	20,70	3445,0	21,35	11816,0	52,63	9785,0	581,8
Всього	9 810,0	100	16 136,0	100	22 449,0	100	12639,0	228,8

Структуру витрат на вирощування пшениці у 2024 році подано на рис.

3.1

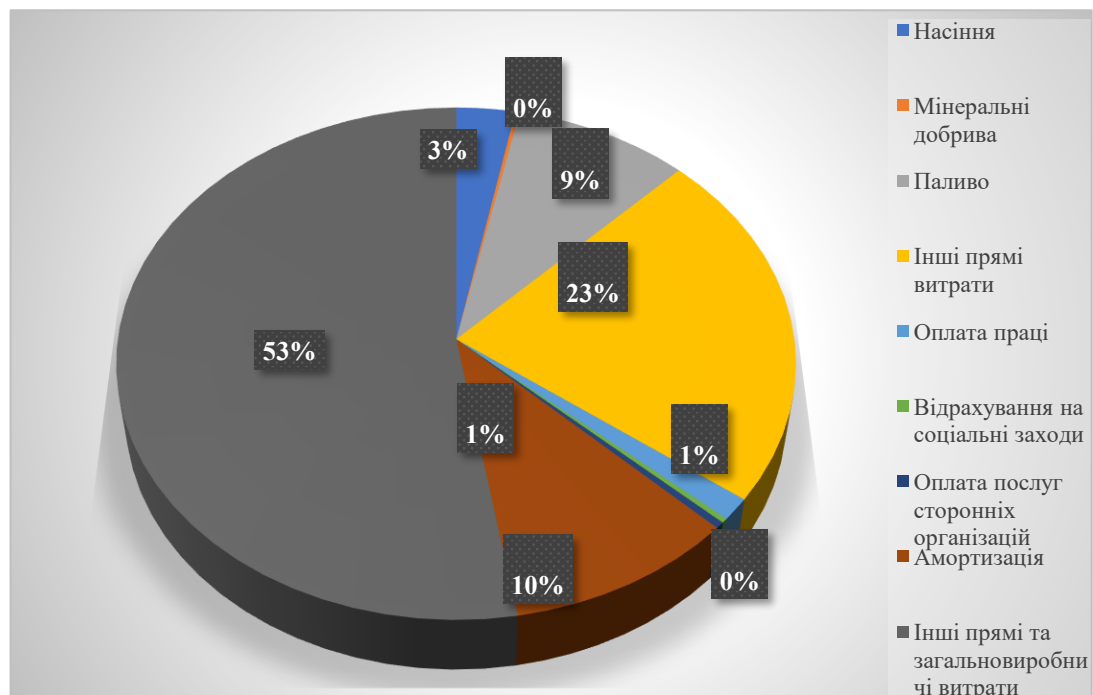

Рис. 3.1. Структура витрат на вирощування пшениці 2024 рік

Такі зміни можуть свідчити про спробу економії на критично важливих ресурсах, які безпосередньо впливають на врожайність — зокрема, насіння, добрива. Подібна економія, хоч і знижує загальні витрати, потенційно загрожує зменшенням продуктивності, виснаженням ґрунтів і падінням рентабельності виробництва.

У зв'язку з цим доцільно переглянути структуру витрат і здійснити перерозподіл ресурсів: зменшити частку непродуктивних витрат і спрямувати вивільнені кошти на покращення якості насіннєвого матеріалу, підвищення норм внесення добрив та оптимізацію системи контролю за використанням пального.

Такий підхід дозволить не лише скоротити собівартість продукції за рахунок усунення надлишкових витрат, а й забезпечити стабільне зростання урожайності пшениці, що в перспективі позитивно вплине на фінансові результати підприємства.

3.2. Удосконалення системи контролю витрат на виробництво

Ефективний нагляд за витратами у виробництві пшениці є однією з головних умов гарантування сталої прибутковості господарства. На ТОВ «Лад Агро» нагляд за витратами відбувається переважно після закінчення звітного періоду, що ускладнює швидке виявлення надмірних витрат та ухвалення швидких рішень. Тому значущим вектором удосконалення є зміцнення внутрішнього контролю та запровадження поточного аналізу витрат у ході виробництва.

Нагляд за витратами мусить відбуватися на усіх етапах технологічного процесу — від обробітку ґрунту до збору врожаю. Для цього слушно організувати нормативний нагляд, який базується на зіставленні фактичних показників з визначеними нормами споживання ресурсів. Як приклад, для пшениці встановлюються нормативи застосування насіння, пального, добрив та засобів захисту рослин на 1 га. Виявлені перевищення нормативів мають

розбиратися за корінням причин — технологічними, організаційними або пов'язаними з недотриманням трудової дисципліни.

З метою росту точності обліку та нагляду варто запровадити аналітичний контроль за осередками відповідальності. Кожен виробничий відділ (бригада, ланка, поле) повинен нести відповідальність за раціональне використання ресурсів та дотримання запланованих показників собівартості. Для цього потрібно вести журнали обліку витрат по культурах із фіксацією витрат на кожній стадії виготовлення: оранка, сівба, внесення добрив, збір врожаю.

Радиться запровадити систему внутрішньої звітності контролю витрат, яка формуватиметься на основі вихідних документів (облікових аркушів трактористів-машиністів, актів на списання матеріалів, табелів обліку робочого часу). Такі звіти доцільно складати щотижня або після завершення головних польових робіт. Це дасть змогу керівництву швидко відстежувати використання матеріалів, пального та людських ресурсів.

Тож для ефективного впровадження внутрішнього контролю в ТОВ «Лад-Агро» доцільно запровадити посаду внутрішнього контролера. Його функції полягатимуть у здійсненні контролю за діяльністю виробничих підрозділів, що сприятиме виявленню внутрішніх резервів, пошуку шляхів оптимізації та зміцненню системи контролю над формуванням і розподілом витрат.

Перед початком перевірки правильності обліку виробничих витрат та їх обґрунтованості необхідно провести аналіз сильних і слабких сторін чинної системи внутрішнього контролю, яка регулює виробничий процес і процес виникнення витрат.

Під час перевірки витрат важливо мати документальне підтвердження правильності обчислення собівартості продукції, оскільки цей показник є ключовим для оцінки ефективності використання матеріальних і трудових ресурсів, а також для аналізу рентабельності, прибутковості та фінансової стабільності підприємства.

Перед початком перевірки контролеру слід ознайомитися з особливостями організації та технологічного процесу виробництва. У процесі аналізу необхідно ретельно перевірити, наскільки обґрунтовано віднесено витрати до виробничих, чи правильно розмежовано джерела їх компенсації – через собівартість, прибуток, спеціальні фонди або резерви. Також слід оцінити достовірність звітних даних щодо собівартості продукції та коректність розподілу витрат між незавершеним виробництвом і готовою продукцією. Це дозволяє виявити внутрішні резерви для зниження собівартості.

Ефективність роботи підприємства значною мірою залежить від своєчасного і точного обліку витрат на виробництво, адже саме ці дані лежать в основі формування цін, планування, управління виробничими процесами та прийняття оперативних управлінських рішень [34, с.87].

Відповідно написаного тексту виходить, що найбільший уклін у проведенні контролю за витратами виробництва припадає на собівартість, тож вони заслуговують найбільшої уваги.

Здійснення контролю над витратами проводиться такими ключовими способами як дослідження витрат по елементах, складу та будові витрат у динаміці за декілька операційних циклів, що в свою чергу робить можливим для аудитора продумати головні способи пошуку можливостей зменшення собівартості кінцевого товару. Сюди потрібно віднести такі статті витрат як витрати на оплату праці, витрати на матеріали, амортизацію, ЄСВ та інші.

Первинна документація є базою для внутрішнього аудиту контролю над витратами на підприємстві. Будь-які помічені аудитором чи аудиторською комісією потрібно обов'язково відмітити в робочих документах.

Контроль за виробничими витратами – це складний і ресурсомісткий процес, який вимагає високої концентрації уваги, глибокого знання нормативно-правової бази та методичних рекомендацій, а також розуміння специфіки обчислення витрат у межах різних напрямів господарської діяльності підприємства.

Базою для проведення контролю є: первинна документація, реєстри бухгалтеру.

З метою забезпечення достовірності облікових даних щодо виробничої діяльності на аграрних підприємствах доцільно впровадити орієнтовну програму внутрішнього контролю. Її реалізація сприятиме ефективному моніторингу процесу формування собівартості продукції та дозволить своєчасно виявляти і попереджати необґрунтовані витрати.

Таблиця 3.2

Відомість виявлених помилок і порушень під час контролю виробничих витрат

№	Первинний документ, обліковий реєстр	Специфіка порушення
1	Акт про витрати насіння та посадкового матеріалу	Виправлення кількості витраченого насіння без відповідного підпису
2	Подорожній лист	Відсутні дані про залишки, видачу та витрати палива
3	Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив, отрутохімікатів і гербіцидів	Акт не затверджено керівником підприємства

Створено автором

Аналіз даних таблиці 3.2 показує, що основні порушення пов'язані з недотриманням вимог щодо оформлення первинних документів та недостатнім рівнем облікової дисципліни. Це свідчить про необхідність удосконалення системи внутрішнього контролю та запровадження єдиних стандартів документування витрат.

Важливим засобом збільшення ефективності нагляду є автоматизація облікових процедур. Застосування сучасних бухгалтерських програм (наприклад MASTER Бухгалтерія, М.Е.Дос) гарантує автоматичне формування звітів про видатки, аналітичних відомостей за культурами, а також прорахунок собівартості продукції у режимі реального часу. Це суттєво полегшує нагляд та зменшує обсяг ручних операцій у бухгалтерії.

Особливої уваги вимагає запровадження внутрішньої ревізії витрат, яка повинна стати окремим складником системи управління підприємством.

Функція внутрішньої ревізії передбачає періодичну перевірку достовірності первинних документів, правильності віднесення видатків на

відповідні культури, оцінку ефективності використання матеріальних та трудових ресурсів.

Внутрішній аудитор або спеціально утворена ревізійна група мають проводити планові та вибіркові перевірки виробничих підрозділів, аналізувати причини перевищення норм видатків та розробляти пропозиції щодо їх усунення.

Запровадження внутрішньої ревізії дозволить:

- забезпечити достовірність відомостей бухгалтерського обліку;
- вчасно розпізнавати факти нераціонального використання ресурсів;
- підвищити рівень фінансової дисципліни у підрозділах;
- посилити нагляд за формуванням собівартості продукції;
- упередити фінансові порушення та втрати.

Крім того, доречно застосовувати порівняльний аналітичний контроль, що спирається на зіставлення показників собівартості пшениці між різними роками або полями. Такий підхід дозволяє з'ясувати, які ділянки або технологічні операції є найбільш затратними, і вжити кроків щодо оптимізації ресурсів.

Для зміцнення системи нагляду за витратами у ТОВ «Лад Агро» варто також покращити взаємодію між бухгалтерією, агрономічною службою та економічним відділом. Впровадження спільного електронного реєстру видатків забезпечить єдність даних та дозволить оминати дублювання інформації в облікових документах.

Удосконалена система нагляду за витратами мусить забезпечити:

- своєчасне виявлення перевитрат та відхилень від планових показників;
- підвищення відповідальності працівників за ефективне використання ресурсів;
- покращення якості управлінських рішень;

– зменшення собівартості виробітку пшениці завдяки раціональному використанню матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Таким чином, поєднання внутрішнього аудиту, нормативного контролю та автоматизованих інформаційних систем створює єдину комплексну систему управління витратами. Це дозволить ТОВ «Лад Агро» підвищити ефективність контролю виробничих процесів і забезпечити стабільне зниження собівартості зерна пшениці.

3.3. Шляхи зниження собівартості та підвищення ефективності виробництва продукції зернових

Забезпечення конкурентоспроможності та підвищення економічної стійкості ТОВ «Лад-Агро» у майбутньому потребує реалізації комплексу організаційно-технічних та економічних заходів, спрямованих на зниження собівартості продукції пшениці, оптимізацію структури витрат і зростання фінансових результатів підприємства.

На основі аналізу витрат та ефективності виробництва визначено такі ключові шляхи зниження собівартості (табл 3.3).

Дані таблиці 3.3 свідчать, що застосування цифрових технологій та систем точного землеробства забезпечує істотну оптимізацію використання ресурсів і сприяє зниженню собівартості продукції. Це підтверджує актуальність модернізації виробничих процесів шляхом впровадження інноваційних інструментів управління.

Запровадження новітніх інформаційних технологій у систему обліку сільськогосподарської галузі є ключовим чинником для підвищення ефективності управління, зменшення ймовірності помилок та раціоналізації витрат і часу, необхідного для обробки фінансових даних. Завдяки ІТ-рішенням стає можливим автоматизувати процес обліку витрат, що мінімізує потребу у ручному введенні інформації та забезпечує доступ до даних у режимі реального часу. Це, у свою чергу, сприяє більш ефективному контролю

за ресурсами, точнішому бюджетному плануванню та прогнозуванню фінансових потоків.

Таблиця 3.3

Технологічні підходи до зниження собівартості продукції пшениці

Шляхи зниження собівартості	Характеристика	Приклад
Точне планування врожайності	Завдяки аналітичним системам, супутниковому моніторингу та геоінформаційним технологіям (GIS) аграрії можуть прогнозувати врожайність із врахуванням кліматичних умов, стану ґрунтів і застосованих агротехнологій. Це дозволяє уникнути перевитрат добрив, засобів захисту рослин та палива, що прямо знижує собівартість.	EOS Crop Monitoring, OneSoil, Cropio
Визначення фактичних посівних площ	Використання супутникових знімків і дронів дає змогу точно вимірювати площі посівів та контролювати їхній стан. Це усуває розбіжності між плановими та фактичними показниками, сприяє раціональному розподілу матеріально-технічних ресурсів і зменшує ризики недовикористання чи перевикористання добрив та ЗЗР	DroneDeploy, Pix4D, Skyglyph
Запобігання перевитратам ресурсів	ІТ-рішення у вигляді «точного землеробства» дозволяють вносити добрива, воду та засоби захисту лише там і в тій кількості, де це необхідно. Наприклад, системи з GPS-навігацією на техніці знижують витрати пального і скорочують дублювання технологічних операцій	AgroOffice, Cropio, Soft.Farm
Покращення організації праці	Інформаційні системи управління (ERP-рішення для аграрного бізнесу) допомагають автоматизувати планування, облік і контроль виробничих процесів. Це дає змогу швидко реагувати на відхилення, контролювати витрати й уникати нераціонального використання трудових ресурсів.	MASTER:Бухгалтерія, AgroERP, SAP Business One for Farming

Створено автором на основі [48]

У таблиці 3.4. наведено типи інформаційних технологій та їхні характеристики.

Використання сучасних ІТ у сфері обліку в аграрному секторі не лише скорочує витрати на управління обліковими процесами, а й значно підвищує точність та швидкість прийняття управлінських рішень. Автоматизовані облікові системи, управлінська звітність і технології моніторингу ресурсів

дозволяють зменшити потребу в ручній праці, підвищити продуктивність виробництва та оперативно реагувати на зміни ринкових і кліматичних умов. [17].

Таблиця 3.4

Типи інформаційних технологій та їх характеристика

Тип технології	Характеристика	Приклад
Автоматизовані облікові системи	Сучасні програмні рішення для обліку, забезпечують автоматизоване ведення обліку витрат та діяльності господарства. Вони легко інтегруються з іншими системами — бухгалтерськими, складськими, фінансового моніторингу — що дає змогу оперативно отримувати актуальну інформацію про фінансовий стан підприємства. Застосування таких технологій сприяє не лише точному обліку, а й оперативному реагуванню на зміни ринкових умов, а також ефективному коригуванню планів щодо витрат і доходів.	MASTER: Бухгалтерія
Хмарні сервіси	Застосування хмарних технологій дозволяє здійснювати зберігання та обробку даних без потреби в дорогому серверному обладнанні. Уся необхідна інформація розміщується в надійному хмарному середовищі, що забезпечує постійний доступ до даних незалежно від місця та часу. Завдяки хмарним системам фермерські господарства можуть контролювати та керувати фінансами за допомогою мобільних пристроїв, що значно спрощує процес прийняття рішень на основі актуальних даних.	Google Drive, Microsoft Azure
Інтернет речей (IoT)	Застосування технологій Інтернету речей (IoT) для збору інформації про стан ґрунту, рівень вологості, температуру повітря та інші аграрні показники дає змогу ефективно контролювати умови вирощування зернових культур. Отримані дані можуть бути інтегровані в облікову систему для автоматичного розрахунку витрат на зрошення, внесення добрив та інші ресурси, що дозволяє більш точно визначати собівартість одиниці продукції.	Датчики вологості, GPS-навігація

Аналіз таблиці 3.4 свідчить, що використання сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню точності ведення обліку, забезпечує оперативність аналітичних процедур та зменшує адміністративні витрати. Це формує підґрунтя для більш ефективного управління виробничими процесами та зростання рентабельності підприємства.

Завдяки сучасним технологіям фермери мають змогу отримувати точну інформацію в реальному часі, що дозволяє ефективно аналізувати витрати та прибутки, виявляти недоліки у виробничих процесах і своєчасно вживати заходів для їх усунення. Це сприяє більш точному плануванню та прогнозуванню врожайності, забезпечуючи раціональне використання ресурсів і підвищення загальної рентабельності аграрного підприємства.

Автоматизовані облікові системи відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та відповідальності при здійсненні сільськогосподарських операцій. Вони дозволяють фермерам легко контролювати витрати, пов'язані з виробництвом, і приймати обґрунтовані рішення щодо їх оптимізації. Це, у свою чергу, сприяє глибшому розумінню фінансового стану господарства та формуванню стратегій, орієнтованих на довгостроковий розвиток [18].

Застосування сучасних технологій сприяє налагодженню ефективної взаємодії між усіма структурними одиницями аграрного господарства. Завдяки створенню єдиного інформаційного середовища, кожен учасник виробничого процесу має доступ до актуальних даних, що значно покращує координацію дій. Це особливо важливо для великих сільськогосподарських підприємств, де узгодженість між відділами є вирішальною умовою для досягнення високої продуктивності.

Програмне рішення «MASTER: Бухгалтерія» виконує функції автоматизації бухгалтерського обліку, забезпечуючи формування та облік фінансово-господарських документів. Система дозволяє накопичувати дані про всі господарські операції, які відображаються на відповідних бухгалтерських рахунках, а також генерувати внутрішню та зовнішню звітність, необхідну для управління підприємством.

Система дозволяє здійснювати податковий і бухгалтерський облік для кількох підприємств у межах однієї бази даних, що значно спрощує управління фінансовою інформацією. Вона підтримує ведення обліку для компаній, які

працюють за різними режимами оподаткування — зокрема, ПДВ, податком на прибуток або єдиним податком.

Також передбачена можливість організації партійного та складського обліку, що забезпечує точне відстеження руху товарів. Система враховує транспортно-заготівельні витрати, додаткові витрати та дозволяє налаштувати механізми комісійної торгівлі, включаючи роздрібні продажі.

Користувачі мають змогу щомісяця формувати звітність щодо руху коштів і матеріальних ресурсів за відповідними рахунками. Це включає Книгу обліку господарських операцій, відомості про рух матеріальних цінностей, грошових коштів, розрахунки з дебіторами та кредиторами, а також дані щодо амортизаційних нарахувань.

Окрім цього, система забезпечує формування балансу підприємства та інших звітних документів, необхідних для подання до податкових органів.

Очевидними є переваги використання робочих місць, підключених до глобальної мережі – це безпечний, технологічно прогресивний, зручний та економічно вигідний підхід. Такий формат роботи забезпечує постійний контроль над фінансовими потоками та дозволяє ефективно планувати витрати.

Інформаційні технології відіграють важливу роль у зниженні негативного впливу аграрної діяльності на довкілля. Завдяки точному обліку та контролю за використанням ресурсів, добрива і засоби захисту рослин застосовуються більш раціонально, що сприяє зменшенню їхнього екологічного навантаження.

Цифровізація та автоматизація бухгалтерського обліку в аграрному секторі мають вагомое економічне значення. Вони дозволяють скоротити витрати на облікові процеси та підвищити ефективність використання наявних ресурсів. Такий підхід є особливо актуальним для підприємств, які функціонують в умовах обмежених фінансових можливостей і високих ризиків.

Завдяки впровадженню автоматизації та цифрових рішень аграрні підприємства мають змогу зосередитися на ключових напрямках своєї діяльності, що сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності на ринку.

Рис. 3.2. Переваги цифровізації та автоматизації бухгалтерського обліку в аграрних підприємствах

Попри очевидні вигоди, процес інтеграції цифрових технологій у діяльність аграрних підприємств супроводжується певними труднощами. Серед основних викликів — значні стартові інвестиції, потреба в підготовці персоналу та адаптація нових рішень до вже існуючих бізнес-процесів.

Втім, з огляду на швидкий прогрес у сфері технологій та поступове зниження їхньої вартості, можна прогнозувати, що ці перешкоди будуть поступово подолані. Щороку цифрові інструменти та автоматизовані системи стають дедалі доступнішими, відкриваючи нові перспективи для розвитку аграрних підприємств. Сумарні витрати на впровадження MASTER:Бухгалтерії становить 70 000 грн, витрати на канцтовари при паперовому обліку становлять 54 тисячі грн в рік очікуване зниження витрат на канцтовари становить 70%, очікується скорочення робочого часу на бухгалтерію на 15%.

$$54\,000 \cdot 0,7 = 37\,800 \text{ грн}$$

$$480\,000 \cdot 0,15 = 72\,000 \text{ грн}$$

$$\text{Термін окупності} = 70000 / 109800 = 0,64 \cdot 12 \text{ міс} = 7,7 \text{ місяців}$$

Економічний ефект від впровадження програмного забезпечення щорічно становить $109800 - 6000 = 103800$ грн.

Підприємство отримує швидкий доступ до аналітики, мінімізацію помилок і оптимізацію трудових та матеріальних витрат.

Впровадження інноваційних інформаційних технологій відіграє важливу роль у зміцненні позицій сільськогосподарських підприємств на ринку. Господарства, які активно інтегрують сучасні цифрові рішення в процеси обліку та управління, здатні оперативно реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, ефективніше задовольняти запити споживачів і підтримувати високі стандарти якості продукції [3]. Такі умови сприяють формуванню основ для сталого розвитку та економічного піднесення аграрної галузі. У підсумку фермерські господарства мають змогу не лише оптимізувати свою діяльність, а й досягати стабільних результатів у довгостроковій перспективі, зберігаючи конкурентні переваги на ринку.

Для кількісного визначення результативності впровадження інноваційних інформаційних технологій, зокрема складових точного землеробства, було виконано прогноз змін ключових статей витрат підприємства. Отримані результати подано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Прогнозований ефект від впровадження точного землеробства

Стаття витрат	2024 р.,	2025 р.,	2026 р.,	Відношення 2026 року до 2024 року
	тис.грн	тис.грн	тис.грн	
Насіння	690	701,4	713	3,3
Мінеральні добрива	49	49,8	50,6	3,3
Паливо	2050	2083,8	2118,2	3,3

Отримані прогнозні розрахунки свідчать, що за умови впровадження запропонованих у третьому розділі шляхів зниження собівартості підприємство має реальні можливості покращити основні економічні результати виробництва пшениці.

Прогнозні зміни у структурі витрат, наведені в таблиці 3.5, стали підґрунтям для розрахунку очікуваних виробничих показників пшениці, рівня її собівартості, ціни реалізації та фінансових результатів господарської діяльності ТОВ «Лад-Агро». Узагальнені результати розрахунків подано в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Прогнозовані показники виробництва пшениці в ТОВ «Лад-Агро»

Показники	2024 р.	2025 р.	2026 р.	Відношення 2026 року до 2024 року
Урожайність, ц/га	52,9	53,4	54,0	2,0
Валовий збір, ц	73373,0	74106,7	74847,8	2,0
Виробничі витрати, тис. грн – всього	22449,0	22819,4	23195,9	3,3
Повна собівартість 1 ц продукції, грн	306,0	307,9	309,9	1,3
Ціна реалізації 1ц продукції, грн	666,6	713,3	763,2	14,5
Очікуваний прибуток, тис. грн - всього	26458,3	30038,1	33927,2	28,2

Незважаючи на вплив середньорічної інфляції на рівні 7%, за рахунок прогнозного скорочення витрат на 5% та зростання врожайності на 1% спостерігається стримування темпів зростання собівартості продукції. Це свідчить про ефективність запропонованих заходів, оскільки навіть за умов

інфляційного тиску підприємству вдається оптимізувати витратну частину виробництва.

Зростання обсягів валового збору зерна у 2025–2026 роках обумовлене перш за все підвищенням урожайності, що є результатом впровадження більш раціональної системи застосування мінеральних добрив, якіснішого насіннєвого матеріалу та вдосконалення технології вирощування. У свою чергу, це позитивно впливає на формування фінансового результату та зростання очікуваного прибутку підприємства.

Таким чином, побудований прогноз підтверджує, що реалізація запропонованих у третьому розділі рекомендацій є економічно доцільною, сприяє зниженню витрат на одиницю продукції, підвищенню урожайності, зростанню прибутковості та зміцненню фінансової стійкості ТОВ «Лад-Агро» у середньостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У процесі дослідження теоретичних засад, методичних підходів та практичної реалізації обліку, контролю витрат і аналізу собівартості виробництва пшениці на прикладі ТОВ «Лад-Агро» було досягнуто поставленої мети — обґрунтовано напрями вдосконалення системи управління витратами з урахуванням сучасних викликів аграрного сектору та можливостей цифровізації.

Витрати та витрати є складними економічними категоріями з різноманітними характеристиками, що охоплюють такі галузі, як бухгалтерський облік, управління, стратегія та ресурси. Тлумачення в спеціалізованій літературі варіюються від класичних підходів (А. Сміт, К. Маркс) до сучасних концепцій управлінського обліку (Р. Каплан, Г. Фандель), що дозволяють створювати гнучкі моделі обліку, адаптовані до корпоративних цілей.

Було встановлено, що ефективне управління витратами включає не тільки облік витрат, але й систематичний аналіз, контроль та прогнозування, що вимагає інтеграції функцій бухгалтерського обліку та управління.

Аналіз облікової політики ТОВ «Лад-Агро» показав, що компанія використовує традиційні методи обліку витрат, які не забезпечують достатньої гнучкості та ефективності в умовах мінливого середовища. Було підтверджено фрагментоване управління витратами, відсутність систем моніторингу «від початку до кінця» та недостатню інтеграцію бухгалтерських даних у процес прийняття управлінських рішень.

Аналіз структури витрат показав, що більшу частину витрат становлять змінні витрати (паливо, добрива, насіння), що вказує на високий ризик волатильності виробничих витрат. Навпаки, амортизація та витрати на робочу силу залишаються стабільними, що дозволяє сформувати базовий сценарій планування.

Було виявлено, що в поточній системі бухгалтерського обліку не враховуються зовнішні фактори (клімат, ринок, логістика), що обмежує її аналітичну цінність.

Пропонується запровадити автоматизовану систему бухгалтерського обліку на основі системи MASTER:Бухгалтерія. Це дозволить інтегрувати модулі управління витратами та контролю, забезпечивши безперервне управління та підвищивши точність обліку витрат.

Розроблено модель управління витратами, що поєднує моніторинг обладнання на основі GPS, облік центрів відповідальності та застосування методів елементного аналізу. Це дозволяє швидко реагувати на відхилення та виявляти внутрішні надлишки.

Наукова новизна полягає в поєднанні традиційних методів бухгалтерського обліку з сучасними цифровими інструментами управління витратами, що створює адаптивну модель бухгалтерського обліку для сільськогосподарських підприємств.

Практичне значення цього дослідження полягає в застосовності рекомендацій не тільки до ТОВ «Лад-Агро», але й до інших сільськогосподарських підприємств, які хочуть підвищити ефективність виробництва за обмежених ресурсів.

Внутрішній аудит є важливою складовою системи внутрішнього контролю і відіграє вирішальну роль в оцінці та підтвердженні ефективності фінансової та операційної діяльності компанії.

Внутрішній аудит підприємства: сприяє забезпеченню надійності та відповідності фінансової та операційної інформації, представленої у звітах, стандартам бухгалтерського обліку; перевіряє дотримання економічної політики підприємства; сприяє виявленню недоліків у системі внутрішнього контролю та рекомендує заходи щодо її вдосконалення; допомагає виявляти можливі випадки шахрайства та незаконної діяльності серед співробітників і сприяє вжиттю заходів для їх запобігання; надає рекомендації щодо створення ефективної системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю, що

сприяє запобіганню порушенням; надає керівництву підприємства інформацію про фінансову та операційну діяльність, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень та стратегічному плануванню. Допомагає підтвердити, що звіти, подані різними відділами підприємства, є надійними та відповідають стандартам.

Аналіз виробництва озимої пшениці показав суттєве покращення результатів. Врожайність зросла з 10,1 до 52,89 ц/га, а валовий збір — на 59 544 ц. Зростання урожайності стало основним фактором підвищення ефективності виробництва, незважаючи на збільшення суми витрат.

Собівартість 1 ц продукції за аналізований період зменшилася з 709,4 грн у 2022 р. до 306 грн у 2024 р., що є позитивною тенденцією та свідчить про раціоналізацію ресурсів та вдосконалення технологічних процесів. Факторний аналіз показав, що найбільший вплив на зниження собівартості мало зростання врожайності.

Рівень рентабельності змінився від збитковості у 2022 р. (–18,4 %) до прибуткового виробництва у 2024 р. (50,06 %). Це означає, що підприємство успішно використало свій ресурсний потенціал та змогло значно підвищити ефективність основного виду діяльності.

Дослідження виявило, що система управління витратами компанії була створена відповідно до вимог облікової політики і охоплювала первинне управління, управління документами та внутрішній контроль. Водночас були виявлені недоліки, зокрема недостатня деталізація внутрішньої звітності та відсутність автоматизованих інструментів для аналізу та прогнозування витрат.

У третьому розділі запропоновано напрями вдосконалення системи обліку й контролю, серед яких:

- впровадження автоматизованих систем управління витратами;
- розширення внутрішньої аналітичної звітності;
- застосування елементів нормативного методу для скорочення відхилень;
- оптимізація витрат на паливо, насіння та мінеральні добрива;

– удосконалення документування робіт у механізованих підрозділах.

Реалізація цих заходів сприятиме подальшому зниженню собівартості та підвищенню ефективності виробництва пшениці.

Загалом проведене дослідження показало, що ТОВ «Лад-Агро» у 2022–2024 рр. значно підвищило економічну ефективність вирощування озимої пшениці завдяки збільшенню врожайності, зменшенню собівартості та оптимізації виробничих процесів. Впровадження запропонованих рекомендацій дозволить підприємству зміцнити конкурентні позиції, забезпечити стабільну рентабельність та підвищити обґрунтованість управлінських рішень щодо планування й контролю витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошкіна Н.О., Чернишова Н.А. Методи обліку витрат і калькулювання собівартості. *Журнал Фактор*. 2019. URL: [HTTPS://I.FACTOR.UA/UKR/JOURNALS/NIBU/2019/JUNE/ISSUE-4](https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2019/june/issue-4)
2. Білуха Т.М. Судово-бухгалтерська експертиза: підручник. м. Київ : Видавнича компанія «Воля», 2004. 656 с.
3. Бондаренко, І.О. Методика обліку та аналізу витрат у сільському господарстві. м. Київ: «Агроосвіта». 2021 С. 77-101.
4. Бондаренко Н. М. Особливості обліку витрат і виходу продукції рослинництва. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С.76-82. DOI: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2019/17.pdf
5. Бормотова М.В., Халафова Н.І., Ханіна М.О. Щодо сутності понять витрати та управління витратами. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference «*SCIENTIFIC DISCUSSIONS AND SOLUTION DEVELOPMENT*». Graz, Austria, 2022. С. 39-41.
6. Божко М. В. Трансформація категорії витрат в економічних дослідженнях. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2016. № 2. С. 63-68.
7. Бутинець Ф.Ф. Витрати виробництва та їх класифікація для потреб управління. Міжнародний збірник наукових праць «*Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*», 2012. Вип. 1 (22). С.11-18.
8. Гнилицька В. Підходи до калькулювання собівартості продукції відповідно до НП(С)БО. *Регіональні перспективи*. 2014. №2-3. С. 129-133.
9. Вініченко І. І. Економічний зміст та формування витрат підприємства. *Економіка та держава*. 2015. № 11. С.14-17. DOI http://www.economy.in.ua/pdf/11_2015/5.pdf
10. Войтенко Т. Розраховуємо фактичну собівартість сільськогосподарської продукції. *Журнал Фактор*. 2023.

11. Гуцаленко Л. В., Безух С. Ю. Контрольна функція управлінського обліку витрат виробництва продукції свинарства. *Агросвіт*. 2021. № 23. С. 33–38. DOI: [10.32702/2306-6792.2021.23.33](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.23.33)
12. Домбровська, Н. Р. Сутність витрат підприємства як обліково-економічної категорії. *Бізнес-навігатор. Науково-виробничий журнал*. Випуск 3-2 (46). м. Херсон, 2018. С. 133-137.
13. Децюра С. Визначаємо собівартість виробництва. *Журнал Фактор* 2020.
14. Децюра С. Обліковуємо собівартість зернових. *Журнал Фактор*. 2017.
15. Децюра С. Особливості визначення собівартості сільгосппродукції. *Журнал Фактор* 2020.
16. Дідоренко Т.В. Сутність витрат як об'єкта бухгалтерського обліку. *Молодий вчений*. 2015. № 1 (16). С.78-81. DOI: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/1/18.pdf>
17. Карпенко О.Г. Фінансове управління та облік у сільському господарстві. Львів: Наукова думка. 2024. С. 280.
18. Коваль В. О. Облік витрат на сільськогосподарському підприємстві. V Міжнародна науково-практична конференції «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку бізнесу, фінансово-кредитних та облікових систем» 2025. Харків: ХНУ. С. 35-58.
19. Концептуальна основа фінансової звітності від 01.09.2010 р. Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009#Text (дата звернення: 23.03.2025)
20. Костякова А.А. Оперативний контроль витрат в сільському господарстві. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. Суми. 2008. № 2. С. 58-62.
21. Кравченко І.Й. Витрати: науково-методичні підходи щодо сутності даної категорії. *Сучасний стан, проблемні аспекти та перспективи розвитку обліково-контрольного та аналітичного забезпечення управління*

підприємством : кол. моногр. М. Київ : НУХТ, 2019. С. 21–31. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/31780/1/11.07.20-3.pdf>

22. Криванич М.Ю., Артюх О.В. Внутрішній контроль обліку витрат: методичні аспекти. *ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО. Серія «Економіка»*. Випуск 18. 2018. С. 55-60.

23. Кривицька Є.О., Мармуль Л.О. Облік результатів первісного визнання сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Науково-економічні аспекти розвитку підприємств аграрної сфери: облік, оподаткування і контроль». м. Херсон, 2019 р. С. 60-61. URL: [http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2019\(1\).pdf](http://www.ksau.kherson.ua/files/konferencii/%D0%A1%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2019(1).pdf)

24. Лепетан І. М. Організація управлінського обліку за центрами витрат у сільськогосподарських підприємствах. *Агросвіт* № 23, 2019. С.19-24. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/23_2019/4.pdf

25. Ліба Н.С., Головачко В.М., Голубка Я.В. Сутність собівартості як обліково-економічної категорії. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Мукачево. 2020. С. 222-224. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7266/1/The%20essence%20of%20cost%20as%20an%20accounting%20and%20economic%20category.pdf>

26. Ліба Н.С., Калинич В.В., Дуалістичне тлумачення собівартості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Мукачево, 2020. С. 118-20. DOI: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7266/1/The%20essence%20of%20cost%20as%20an%20accounting%20and%20economic%20category.pdf>

27. Ліба Н. С., Максименко Д.В. Собівартість продукції в економічному середовищі. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Мукачево. 2021. С. 218-221 DOI: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789>

28. Ляшенко Г., Овсяннікова В. Витрати підприємства та управління ними. *Економіка та суспільство. Серія «Економіка»* № 45. 2022. С. 76-82 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-27>

29. Манілич М.І., Миронюк О.В. Собівартість продукції: теоретичний аспект. *Економіка та суспільство. Серія «Економіка»* № 56. 2023.

30. Маркіна І.А., Вороніна В.Л., Рудич А.І., Теоретичні основи управління витратами підприємства. Держав та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». № 4 (115). Запоріжжя, 2020. С.140-147 URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/4_2020/26.pdf

31. Міценко Н.Г. Собівартість як економічна категорія та її місце серед витрат підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. № 19(4). Львів. 2009. С. 129-132.

32. Мусієнко Ю.Ю., Гевлич Л.Л. Поняття і класифікація доходів та витрат підприємства як основа організації їх управління. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Вінниця, 2022. №14. С. 236-240.

33. Онищенко В. Собівартість продукції підприємства: правила розрахунку. *Журнал Головбух*. 2024.

34. Павлова Г.Є. Фінансовий облік активів аграрних підприємств: навчальний посібник. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 393с.

35. Панасюк В.М., Ковальчук Є.К., Бобрівець С.В. Податковий облік. Тернопіль: Карт-бланш. 2002. 264 с.

36. Педченко Н.С., Тітенко Л.В., Мілька А.І., Артюх-Пасюта О.В., Тітенко Ю.А. Сутність та економічний зміст витрат підприємства: сучасний погляд. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*, (1 (107), 29-36. Полтава, 2023 С. 29-36. DOI <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-1-4>

37. Поліщук Т.О., Пристемський О.С., Готова продукція рослинництва як об'єкт обліку витрат. *Актуальні аспекти розвитку підприємств аграрної*

сфери: облік, аудит та оподаткування: Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Херсон, 2018. С.262-265.

38. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>

39. Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31.12.1999 року №318» (зі змінами та доповненнями) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

40. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» Наказ Міністерства Фінансів України від 18.11.2005 р. № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>

41. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>(дата звернення 14.04.2025)

42. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств № 132 від 18.05.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01#Text> (дата звернення 17.03.2025)

43. Проскура К. Формуючи собівартість. *The Ukrainian Farmer* 2023. URL: <https://agrotimes.ua/article/formuyuchy-sobivartist-yak-unyknyty-podatkovyh-ryzykiv/>

44. Рибак І. В. Собівартість продукції як важливий показник ефективності роботи підприємства. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «Л'ОГОΣ. Мистецтво наукової думки»* №9 . 2020. С. 17-20 URL: <https://doi.org/10.36074/2617-7064.09.003>

45. Сердюк О.М., Швець О.О. Переробка зерна: облік, документування та визначення собівартості. *Головбух.* 2023. URL:

<https://buhplatforma.com.ua/article/9062-pererobka-zerna-oblk-dokumentuvannya-ta-viznachennya-sobvartost>

46. Садовська І.Б., Голян В.А., Бабіч І.І., Тлущкевич Н.В., Жураковська І.В. Організація управлінського обліку і контролю вирощування зернових культур: Монографія. м. Луцьк: ЛНТУ, 2011. 314 с.

47. Сватаненко С.С. Собівартість продукції рослинництва: структура та шляхи оптимізації. *Актуальні аспекти розвитку науки і освіти: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції науково-педагогічних працівників та молодих науковців*, м. Одеса, 2-3 жовтня 2025 року. ОДАУ. 2025. С. 497-499.

48. Скрипник М.І. Затрати і витрати: проблема трактування понять. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу* Випуск 1(13), м. Одеса ЖДТУ. 2009. С. 236-240.

49. Стемковська І.В. Собівартість продукції, як економічна категорія. *Збірник наукових праць Випуск 4. Том 2*. м. Київ— м. Львів – м. Бережани, 2019. С.57-62.

50. Стефанович Н.Я, Труш В.Є, Чебан Т.М. Управлінський облік: навч.посібник. м. Київ: Кондор, 2007. 294 с.

51. Фандель Г. Теорія виробництва і витрат пер. з нім. М.Г. Грещака. Київ Таксон, 2000. 520 с

52. Харчук І.Л. Сутність та методи управління витратами . Abstracts of X International Scientific and Practical Conference «*TOPICAL ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF MODERN SCIENCE*» Sofia, Bulgaria, 2022. С. 755-759.

53. Чорна О.І., Штефан Н.М. Методи управління витратами в сучасних умовах. Матеріали 77-ї студентської науково-технічної конференції «*Тиждень студентської науки*». Дніпро, 2022. С. 545-547.

54. Царун В.Л. Вітчизняні та зарубіжні методи обліку витрат порівняльна характеристика. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. *Міжнародний науковий журнал. Випуск 1-2*. Тернопіль, 2017. С.49-57.

55. Шевчук Л. П. Особливості контролю витрат сільськогосподарського підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету* .№ 2. 2012. С. 115-118.

56. Ющишина Л. О. Менеджмент ресурсів та витрат. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2022. 103 с.

57. Янковий О.Г, Шевченко Д.О. Кайзен-костінг як сучасний метод управління витратами підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи в сучасних умовах*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Полтава, 2021. С. 289-292.

ДОДАТКИ